

**Múlt a jelenben: az arab társadalmi és
családi viszonyok fejlődéstörténete a
KORÁN szellemében**

TDK dolgozat

Jelige: Fátyol

Kézirat lezárása: 2014.november 03.

Tartalom

1. Bevezetés	2
2. Az iszlám keletkezése	4
2.1. Élet az iszlám előtt	4
2.2. A nők helyzete az iszlám előtt	6
2.3. Mohamed próféta	6
3. Iszlám	9
3.1. Iszlám jog általános jellemzői	9
4. Nők jogai	12
4.1. Nők jogai a házasságban	12
4.1.1. Párválasztás	13
4.1.2. Házasságkötés	14
4.1.3. A feleség jogai és kötelezettségei	15
4.1.4. Mahr	16
4.1.5. Nafaqa	17
4.1.6. Válás	17
4.2. Házassági formák	19
4.2.1. Poligámia	19
4.2.2. Muta	21
4.2.3. Istibdá	22
4.2.4. Sighar	22
5. Gyermeekáldás	23
6. Öltözködés	25
7. Elvárt viselkedés	28
8. Testcsenkítés, avagy a nők körülmetélése	29
9. Becsületgyilkosság	31
10. Szaúd-Arábia	33
11. Összegzés	37
12. Felhasznált irodalom	39
12.1 Magyar nyelvű irodalom	39
12.2 Idegen nyelvű irodalom	42
12.3 Internetes hivatkozások	42

1. Bevezetés

Az iszlám a magasan fejlett társadalmi élet vallása, de mivel az emberek nem ismerik és félreértik tanításait, távol maradnak értékeitől. Emiatt boldogtalanságban, zavartságban és nyugtalanságban szenvednek az egyének, a családok és a társadalmak egyaránt.¹

Napjainkban egyre inkább az érdeklődés központjában áll az iszlám kultúra. Különösen igaz ez a muszlim arab nők életmódjára, amellyel kapcsolatban rengeteg sajtótermék és film lát napvilágot. Ezek gyakran ferdtítenek a valóságon, eltorzítva ábrázolják a muszlim nők életét. Ez azért lehet, mert számunkra idegen, ahogy ők élnek: a társadalmi különbségek a férfiak és nők között, a poligámia elfogadottsága, a sok-sok szigorú szabály, amelyek meghatározzák a muszlim asszonyok mindennapjait és engedelmisséget követelnek a nőktől a férfiak iránt. Úgy tűnhet, elnyomásban kell élniük. De vajon tényleg annyira rossz-e a helyzetük, mint ahogyan mi látjuk? Körülményeik nehezen megítélhetők, ugyanis míg számunkra talán elképzelhetetlen, hogy ilyen szigorú szabályok között éljünk, számukra ez biztonságot és kiszámíthatóságot jelent.

A muszlim arab világ elmaradottságának, a fejlődés stagnálásának az oka elsősorban a múlthoz való ragaszkodásban, az állandó régmúltra való hivatkozásban keresendő. A hagyományok szentsége és megmásíthatatlansága meggátolja a társadalmi lét modernizálását. Az iszlám fundamentalizmus erősödése csak még inkább visszaveti a nők jogainak kiszélesedését.

Ha megnézzük az iszlám kialakulását közvetlenül követő időszakot, láthatjuk, hogy nyitott volt az újdonságokra, ami verhetetlen csúcsok elérését tette lehetővé a muzulmán civilizáció számára. Ha az iszlám a dicsőségek elérésének okát keresné, rájöhetne, hogy annak a kornak a fő jellegzetessége a szellemi nyitottság volt. A dicső múlt utáni sóvárgás helyett lehet jobb volna, szembenézni a jelennel, megnyílni neki, hogy ezáltal új erőre kapjanak.² A fejlődéshez szükség lenne a szövegek teljes újraértelmezésére a jelen problémáira tekintettel.

Fontos tisztázni, hogy a muszlim, nem egyenlő az arabbal. Gyakori az a helytelen megközelítés, hogy az iszlám hitűeket összefoglalóan araboknak nevezik. A téves felfogás valószínűleg onnan ered, hogy az iszlám hit először az arabok között terjedt el és sokáig nem

¹ Muhammad Ali AL-HASHIMI: *A muszlim személyisége a Korán és a Szunna megfogalmazása szerint*, Budapest, Magyarországi Muszlimok Egyháza, 2007. 62.

² Henri BOULAD S.J.: *Az iszlám a misztika, a fundamentalizmus és a modern kor feszültségében*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2009. 84.

is vették át más népek, az arabok vallása maradt. Rengeteg iszlám vallású él a világon, én dolgozatomban az arabokra, az arab nőkre szűkítettem kutatásaimat.

Munkámban összefoglalom a Korán nőkre vonatkozó tanításait, hogy valós képet adhassak az arab nők életéről. Célom, hogy átfogó képet nyújtsak a nők helyzetének fejlődéséről. Fontosnak tartom ismertetni röviden az iszlám kialakulását megelőző életmódot, jogtörténeti vonatkozásait, mert sok szokás abba a korba vezethető vissza. Majd röviden jellemzem az iszlám vallást, és az iszlám jogot. Dolgozatom ezt követő része foglalkozik a nők jogaival, a nőkre vonatkozó öltözködési és egyéb speciális szabályokkal. Foglalkozok két olyan intézménnyel is, amelyeknek ugyan nincs közük az iszlámhoz, mégis az arab társadalmakkal társítják őket. Ezek a testcsonkítás és becsületgyilkosság kérdései. Munkám végén bemutatom, hogyan alakul a nők helyzete Szaúd-Arábiában, ahol tombol az iszlám fundamentalizmus³, erős gátat vetve a jogok kiterjesztésének és a társadalom modernizálásának. Az ország pedig mindent bevetve azon igyekszik, hogy összeegyeztesse az iszlám legkonzervatívabb irányzatát a XXI. század technikájával.

³ A fundamentalizmus ideológiája a társadalmi bajok gyökerét az iszlám törvényeinek be nem tartásában látja. Forrás: *Islám fundamentalizmus: a félhold árnyéka*, HVG, 15./32. 21. A fundamentalisták a Korán szavaihoz ragaszkodnak, nem próbálják igazolni vagy konkrét helyzetre alkalmazni.

2. Az iszlám keletkezése

A muszlim nem azonosítható az arabbal, viszont szükséges megismernünk az arabok iszlám előtti helyzetét, mivel az iszlám az Arab-félszigetről indult, az arab nép szellemének és a VII. századig tartó fejlődésének eredménye.⁴

2.1. Élet az iszlám előtt

Arábia, a Közel-Kelet ókori magaskultúráinak periferiáján fekvő, sivatagos pusztaság, amely a Kr. u. I. évezred derekáig civilizálatlan, vad és szegény világ volt.⁵ A világtörténelem egyik legfontosabb szereplője az arab nép, mely egy teljesen új vallást, az iszlámot adta a világnak.⁶ Az iszlám vallás kialakulásának áttekintéséhez először is szükséges megismernünk a tudatlanság korára⁷ jellemző életmódot, társadalmi rendszert ezen a területen. Ebből az időszakból kevés forrás maradt fenn, de a pogány kori arab költészet alapján viszonylag jól rekonstruálhatók a korabeli körülmények. A VII. század előtt államiságnak nyoma sem volt azon a területen, ahonnan az iszlám mozgalma indult. Az arab nép régi időktől fogva két rétegből állt: a félszigeten szétszórt városok lakóiból, akik földműveléssel és kereskedelemmel foglalkoztak, és a sátoros beduinokból.⁸ Az arabság valódi képviselőinek a beduinokat tekintették. A beduin szó jelentése: puszták lakói. Az itt élők önálló közösségekben éltek, a megélhetésüket állattartással, föld- és kézművességgel igyekeztek biztosítani. Folyamatosan vándoroltak az esős és száraz évszakok váltakozásának megfelelően. A kedvezőtlen természeti körülmények között gyakran csak tevéket tenyésztettek, amely kielégítette a legfontosabb szükségleteket. A szegénység, a források hiánya nagyon nehezítette a beduinok életét, és törzseik folyamatos harcban álltak egymással a sivatagban oly értékes ivóvízért, egymás állatállományáért. A portyázás a mindennapok része volt.

A beduin társadalom alapját a törzsek, más néven a klánok alkották. Azok a csoportok tartoztak egy klánba, amelyek a valóságban vagy valamely legenda alapján közös őstől származtak. Az egyes törzsek főnöke a családfők által választott sejk volt,⁹ akinek a feladata az volt, hogy fenntartsa a békét a közösségben, és kezelje a kialakult vitákat. Az egyes törzsek

⁴ GOLDZIER Ignác: *Az iszlám*, Magvető Kiadó, Budapest, 1980. 8.

⁵ ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az iszlám világ és a Nyugat*, Budapest, Corvina, 2004. 20.

⁶ FERWAGNER P. Ákos – SZELINGER Balázs: *Oszama Bin Laden: A terrorista és az arab világ története*, Szalay Könyvkiadó, Kisújszállás, 5.

⁷ Az arabok történetének iszlám előtti korszaka. Arabul: dzsáhilijja, amely jelentése a szabadság, barbárság, pogányság, durva tudatlanság.

⁸ GOLDZIER Ignác: *Az iszlám története*, Anno Kiadó, 2000. 3-6.

⁹ Arabul: saikh, jelentése: tiszteletet parancsoló, ötven évnél idősebb ember. A családfők hűségesköt tettek a megválasztott sejknek. Ezt később az iszlám is átvette.

önálló, egymástól független gazdasági-társadalmi egységet alkottak. A vallás és az állam egységesítő ereje hiányában rokonsági és szomszédsági alapon alakultak ki a kötelékek.

Az iszlám megjelenését megelőzően nem alakult még ki az arabság identitása, sokkal nagyobb jelentőséggel bírt számukra a saját törzshöz való tartozás, mint az, hogy ők az egységes arab néphez tartoznának.¹⁰

A törzsek között évekig tartó háborúskodásra adtak okot az egymásnak okozott legapróbb sérelmek is. A nézeteltérések rendezésének leggyakoribb módja a vérbosszú. Az iszlám előtti arab történelem nagy része a törzsek egymás elleni rablótámadásából és azok megtorlásából állt.¹¹

Érdekes ellentmondást mutat, hogy ez az erőszakos, vad társadalom a vendégjog tekintetében milyen alázatra volt képes az idegenek felé. A vendégjog lényege, hogy a sátorba érkező vendéget örömmel kellett fogadni, meg kellett védeni még akkor is, ha az ellenséges törzsből származott. Bár ez a mindenkit megillető vendégszeretet inkább a becsületérzés eredménye, semmint tiszta szívesség, ugyanis féltek attól, hogy nem felelnek meg a szokásoknak.¹²

A sivatagi nomádok életét a szokásjog szabályozta, nem voltak törvényeik. Az őseik szokásait követték, melyek szentek és sérthetetlenek voltak. Az egyes rituálékat sem vallásos indíttatásból végezték, hanem az őseiktől örökölt hagyományból.¹³

Az iszlám előtti Arábiában a beduinok animisták¹⁴ és sokistenhívők voltak. Istenként imádták a Holdat, csillagokat, fákat, köveket, és hitték, hogy a természetet dzsinnek népesítik be.¹⁵ A kultikus tárgyat tisztelték, áldozatot mutattak be előtte, viszont ők is támasztottak elvárásokat a tárgy felé (például hozzon szerencsét egy harc során), és amennyiben nem „teljesített”, nem tisztelték többé, más bálványt kerestek. Hittek abban, hogy létezik egy ember feletti hatalom,¹⁶ ami előre meghatározza az ember életének minden fontos mozzanatát. Ezen természetadta közösség tudata csak a közvetlen környezetre reagált, így vallásos gondolatok is csak a természeti erőkről alakulhattak ki. A sivatag vallása és egyben joga a murua¹⁷ volt. Ebben nem volt helye sem istennek, sem imádkozásnak, sem feltámadás- és ítélet napjának.

¹⁰ FERWAGNER – SZELINGER: i.m. 11.

¹¹ SIMON Róbert: *Az iszlám keletkezése*, Budapest, Gondolat Kiadó 1967. 18.

¹² PETROVICS Fridrik: *Az arábiai beduinok és wahabiak*. In: Tudománytár, 1834. 1. köt. 149.

¹³ GOLDZIER Ignác: *Az arabok és az iszlám: válogatott tanulmányok*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kőrösi Csoma Társaság, 1995. 916.

¹⁴ Animizmus: Olyan vallások összefoglaló neve, melyek körében a személyeken túl a tárgyaknak és természeti jelenségeknek is lelket tulajdonítanak.

¹⁵ Francesca Romana ROMANI: *Az ősi iszlám*, Gabo, Budapest, 2009. 20.

¹⁶ Ezt „idő”-nek vagy „sors”-nak hívták.

¹⁷ A kifejezés jelentése: férfiaság..

Aki a vendégszeretet erényét nem gyakorolta, törzsét elárulta, nem állt bosszút a törzse sérelmet szenvedett tagjáért, azt nem tartották becsületes arab embernek.¹⁸

2.2. A nők helyzete az iszlám előtt

A beduin törzsek körében nem volt nemi egyenlőség. A férfiaknak az állandóan folyó harcokban volt jelentős szerepe, ez pedig csökkentette a nők társadalmi megbecsülését. A nőknek nem voltak jogai, férjét nem választhatta meg, tárgyként lehetett megvásárolni. A törzsek és nemzetségek erejét a férfiak biztosították, így egy fiú születése örömet, míg egy lányé sokszor szégyent jelentett.¹⁹ A nő sorsa már születéskor megpecsételődött, soha nem válhatott a társadalom megbecsült tagjává. Gyakran előfordult, hogy születéskor megölték a lánygyermeket, hogy éhínség idején több élelem jusson a fiúgyermeknek, mivel a fiúk erejére szükség volt a harcokban. Voltak, akik szégyenükben élve temették el lánygyermeküket, vagy magára hagyták a sivatagban. A lánygyermek számának nagymértékben lecsökkent a gyakori csecsemőgyilkosságok miatt, azonban szükség volt a nőkre az utódnemzéshez, betegápoláshoz, illetve a csatába induló férfiak biztatásához. Emiatt gyakori volt, hogy amennyiben egy törzsben lecsökkent a nők száma, a férfiak raboltak maguknak asszonyokat egy másik törzsből. Így nem kellett a leánygyermek felnevelésének terhét a törzsnek viselnie.²⁰

2.3. Mohamed próféta

„Egy olyan társadalomban, amely primitív és erőszakos volt, minden férfi fegyvert viselt, csak az ügyek erőszakos elintézésében hitt, ... szép csöndben, senki által észre nem véve nőtt fel egy férfi, aki az erőszak helyett a jóságban hitt.”²¹ Ő volt Mohamed, az iszlám vallás alapítója és legfőbb prófétája. Mohamed 570 körül született Mekkában. Szüleit korán elvesztette, ezért nagyapja, majd nagybátyja nevelte. Gyermekkorában pásztorfiúként dolgozott, ekkor ismerte meg a beduin pásztorok szokásait, életmódját. Később elkísérte nagybátyját kereskedelmi útjaira, melyek során megismert az arabtól eltérő kultúrákat is. Az így szerzett vallásos tapasztalásai nagy hatással voltak rá, különösen a monoteista vallások, mint a zsidóság és a kereszténység. 25 éves korában feleségül vette egy kereskedő özvegyét, átvette az üzletét, és ezzel bekerült a gazdag emberek közé. Mohamed minden évben

¹⁸ Goldziher: *Az iszlám i.m.* 22.

¹⁹ SIMON *i.m.* 19.

²⁰ KÉRI Katalin: *Holdarcú, karcsú ciprusok - Nők a középkori iszlámban*, Terebess Kiadó, Budapest, 2002. 16.

²¹ NEMERE István: *Mohamed és a többiek: az iszlám valláskezdetei*, Anno Kiadó, 2006. 21.

viSSzavonult egy Híva-hegyi barlangba²². A hagyomány szerint ilyenkor vallási és társadalmi jelenségeken gondolkozott. Kr. u. 610-ben, 40 éves korában egyik ilyen elmélkedése alkalmával megjelent neki Gábriel arkangyal, megbízta, hogy legyen népe prófétája, s megkapta az első isteni kinyilatkoztatást is.²³ „*Hirdess Urad nevében, aki teremtett, vérrögéből teremtette az embert. Hirdess! A te Urad a legnagyobb, aki íróttal tanított, megtanította az embert arra, amit nem tudott.*” (Korán 96:1-5)²⁴ Ezt követően Mohamed továbbra is kapott kinyilatkoztatásokat Allahtól,²⁵ és hirdette az embereknek – de különösen a gazdagoknak –, hogy a bálványok imádása helyett vessék alá magukat az egyetlen és láthatatlan Isten akaratának és készüljenek az utolsó ítéletre. Egyre szélesebb körben terjesztette az isteni üzeneteket, megtérésre és jócselekedetre hívta fel embertársait. A Korán hangsúlyozta, hogy az emberek ne a gazdagság és a hatalom üldözésében keressék az élet értelmét, hisz az életnek akkor van értelme, ha az egyén úgy él, ahogy azt Isten elvárja. Ekkoriban omlott össze a régi törzsi humanizmus, egyre inkább elutasították a hagyományokat, így sokan vették fel az iszlám vallást, ami megmutatta a helyes utat a boldogsághoz.²⁶ A mekkai előkelők eleinte ártalmatlannak tartották Mohamed tanításait, de amikor a tehetősebb mekkaiak is követni kezdték, nyílt ellenállásba kezdtek. A Korán támadta a gazdag kereskedők viselkedését, így már veszélyt jelentett számukra az új társadalmi ideológiai mozgalom.

A beduinok is elutasították az új tanokat, ugyanis a monoteista iszlám vallás szöges ellentétben állt a politeista törzsi természetvallásukkal. Nem akarták felcserélni a hősiesség büszkeségét az iszlám jámbor alázatosságával. A törzsi vezetők nem kívántak egyenlőséget, továbbá a nomád emberek ragaszkodva őseik szokásaihoz, ellenálltak az új vallásrendszer elterjedésének.²⁷ Mohamednek nehéz harcokat kellett megvívnia, hogy elfogadtassa az új gondolkodást népével. Az őt támadó gazdag kereskedők próbálták meggyőzni Mohamed törzsi vezetőjét, Abú Tálibot, hogy vonja meg a törzsi védelmet a Prófétától, de ő fenntartotta az oltalmat. Ám 619 körül Abú Tálib meghalt, a helyét átvevő testvére pedig úgy döntött, hogy amennyiben Mohamed nem hagyja abba tanításainak hirdetését, megvonja tőle a törzsi védelmet. Mohamed helyzete szülővárosában tarthatatlanná vált. 620-ban hat medinai zarándokkal találkozott, akikre olyan nagy hatással volt a Próféta, hogy a következő évben

²² Ennek időpontja egybeesett a később elterjedt ramadán időszakával. Forrás: NEMERE i.m. 46-47.

²³ GOLDZIER: *Az iszlám története* i.m. 16.

²⁴ Dolgozatomban a Korán verseinek idézéséhez Simon Róbert fordítását használom: SIMON Róbert: *Korán*, Helikon Kiadó, Budapest 1987.

²⁵ Az arab nyelvben Allah kizárólag Istenre vonatkozó szó, nincs semneme, sem többes száma.

²⁶ William Montgomery WATT: *Az iszlám rövid története*. Budapest, Akkord Kiadó, 2000. 22-26.

²⁷ GOLDZIER: *Az iszlám* i.m. 66-84.

visszajöttek hozzá még több társukkal és szerződést kötöttek vele. A szerződés értelmében a Medinában élő törzsek vállalták, hogy elfogadják Mohamed tanításait és törzsük tagjaként védelmezik, ha ott telepszik le. Medinában akkor zavaros állapotok uralkodtak, szükség volt valakire, aki helyreállítja a békét. Felkérték, hogy legyen a döntőbírájuk, vállalták, hogy engedelmeskednek neki.²⁸ Mohamed és a mekkai muszlimok többsége ekkor emigrált Medinába.²⁹ Kialakított egy új szervezeti formát az addigi vérségi kötelék helyett. Ez volt az umma, a hívők közössége. Az ummán belül megszüntették a magánháború viselésének jogát. Célja volt egy olyan teokratikus társadalom kialakítása, amelyben egybeolvad a vallás, a politika és a kultúra. A társadalom alapjává a vallás vált, amellyel az addig egymás ellen harcoló arabokat sikerült egységbe kovácsolni.³⁰ A jogi határozatokat a Próféta a Korán szúrájaként nyilatkoztatta ki, így ezek vallási szentesítést nyertek.³¹ Feladatának tekintette, hogy minden embert meg kell nyerni az igaz hitnek. Az iszlám vallás a Próféta halála után (632) gyors ütemben hódította meg a Közép-Keletet és a Földközi-tenger déli partját.³² Az iszlám eleinte türelmes volt, nem kényszerítette rá vallását a meghódított népekre. Egy évszázad elteltével azonban elkezdett nyomást gyakorolni Észak-Afrika meghódított lakosságára, hogy vegyék fel az új vallást, és a Közel-Kelet többi része is fokozatosan áttért az iszlámra. A meghódított területeken élők hatással voltak az arabok fejlődésére. De az arabok legfőbb mértéke mindig a Korán maradt: ők azt tanulták el a meghódítottaktól, ami összefért szent könyvük szellemével és szavaival.³³ Ennek eredményeként a IX. századtól kezdve egyre erőteljesebben formálódott az iszlám kultúra. Az iszlám toleranciája és befogadóképessége tette lehetővé, hogy a sokféle hagyomány egy kulturális életben egyesülhessen.³⁴

²⁸ BENCZIK Vilmos: *Arabok: irodalmi és politikai antológia*, Kozmosz könyvek, Budapest, 1976. 137.

²⁹ Mohamed és a muszlimok 622. június 16-i áttelepülését nevezik hidzsrának. Időpontja a muszlim időszámítás szerint az év első napja.

³⁰ FERWAGNER – SZELINGER: i.m. 15.

³¹ BRENTJES Burchard: *Izmael fiai*, Kossuth Könyvkiadó, 1986. 34.

³² A gyors terjedés a hanyatló kereszténység belső gyengeségének volt köszönhető.

³³ KOPPER Lászlóné: *Társadalomismeret [életmódtörténet]: Népek, kultúrák*, Budapest, Calibra 1966. 20.

³⁴ NAGY Mézes Rita: *Világtörténelmi enciklopédia 7. A korai középkor és az iszlám*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2007. 78.

3. Iszlám

Az iszlám arab szó, amelyet először Mohamed használt az általa hirdetett igaz vallás megnevezésére, hogy megkülönböztesse más vallási alakulatoktól. Az iszlám az egyetlen Isten valóságának komolyan vételét, a teljes emberi való meghódolását jelenti Isten színe előtt.³⁵ Az arany középut vallása, és a kiegyensúlyozottság rendszere.³⁶ Mint láthattuk, a nomád körülmények között élő arab nők rendkívül nehéz körülmények között éltek, kemény fizikai munkát végeztek, semmiféle vagyoni joguk nem volt, megölhették őket, és rengeteg volt a durvaság, amit a törzsi élet során el kellett viselniük. A nők megbecsülése ismeretlen fogalom volt. Az iszlám megjelenése egy sokkal szebb életet hozott magával a nők számára. A szó jelentése: béke, alávetés, megadás.³⁷

Az iszlám vallás rendszerét Mohamed hozta létre, azonban csak hosszú történelmi fejlődés eredményeképpen lett azzá, aminek ma ismerjük.³⁸ Nemcsak vallás, hanem életforma, egységes és átszövi a muszlimok egész életét. A „vallás” kifejezés a nyugati gondolkodásban valahol a hívő és Isten között helyezkedik el, az iszlám ezzel szemben az élet minden területébe beleivódik.³⁹

Az iszlám a vallásos ember alapvető viszonyulása Istenhez, amely az Isten előtti hódolatban, az iránta tanúsított alázatban és a neki való engedelmisségben lesz nyilvánvalóvá.⁴⁰ Öt fő alappillére van, amelyeket kötelező elismerni és betartani.⁴¹ Számos gondolkodó az iszlám hatodik oszlopaként tartja számon a dzsihád, azaz a szent háború fogalmát. A dzsihád a muszlim vallásjogban a fegyveres harcot jelenti a hitetlenek ellen.⁴²

3.1. Iszlám jog általános jellemzői

Az iszlám jogrendszer a VIII-IX. században került kidolgozásra. Az iszlám jog jelenleg a világ legrégebbi és legarchaikusabb élő jogrendszere⁴³ Az iszlám vallás követőinek egész életét végig kíséri a Saria, muszlim jog, amely az élet minden területére és szakaszára

³⁵ NÉMETH Pál: *Bevezető gondolatok az iszlámba*, In: Burka, Osztrák kulturális Fórum, Budapest, 2012. 42.

³⁶ <http://www.mohamed.hu/index.php?menu=valas> (2014.10.02.)

³⁷ Béke: az ember békében él önmagával és környezetével. Alávetés: isteni akaratnak való alávetés, az isteni parancsok iránti alázat, engedelmisség.

³⁸ BENKE József: *Az arabok története*, Budapest, Alexandra 1997. 84.

³⁹ KOMÁROMI Zsombor: *Fedezd fel az iszlámot!*, Iszlám Egyház Fordító Iroda, Budapest, 2005. 69.

⁴⁰ NÉMETH Pál: *Az iszlám*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2010. 30.

⁴¹ Hitvallás, ima adakozás, böjt, zarándoklat.

⁴² SIMON Róbert: *Islám kulturális lexikon*, Corvina Kiadó, Budapest, 2009. 384.

⁴³ <http://terebeess.hu/keletkultinfo/lexikon/jog.html> (2014.10.10.)

vonatkozó szabályokat tartalmazza. Ezt a jogrendszert a muzulmánok isteni kinyilatkoztatásnak tekintik, és nem emberi jogalkotásnak.⁴⁴ Négy fő forrásból áll:

- Korán: Az emberiség számára küldött kinyilatkoztatás. A muszlimok szent könyve, ami 114 szúrából áll. A Korán elsődleges jogforrás, a kérdések többségét szabályozza. Elsőbbségét a többi jogforráshoz képest a következő vers igazolja: *„Ti hívők! Engedelmeskedjete Allahnak és engedelmeskedjete a küldöttnek, és azoknak, akik jogosultak közületek a parancsolásra! És ha valamiben összekülönböztök, vigyétek azt Allah és a küldött elé...”* (Korán 4:59) A Korán a muzulmánok életében központi helyen áll, ismerete minden hívő számára kötelező. A Próféta szerint: „Az az ember, aki a Koránnak egyetlen részét sem tudja betéve, elhagyott házhoz hasonlatos.”⁴⁵
- Szunna: a Próféta követendő tanácsait, történeteit és cselekedeteit tartalmazza. A hagyomány szerint a Korán olykor homályos üzenetei miatt vált szükségessé a szent szövegek értelmezése. Ezen probléma megoldása akkor vált időszerűvé, amikor az iszlám terjeszkedése során találkozott más kultúrákkal, más körülményekkel, és nyilvánvalóvá vált, hogy a tanítások nem mindig alkalmazhatóak a gyakorlatban. Ekkor került sor a Próféta nyilatkozatainak felhasználására és terjesztésére.⁴⁶
- Idzsmá: jogtudósok által alkotott jog, konszenzus. A Korán és Szunna tanításait veszik alapul. Azért lehet jogforrás, mert Mohamed szerint a muszlimok nem értenek egyet olyan dologban, ami nem igaz. El kell fogadni mindent, amit a muszlim közösség békésen elvisel, hisz a nép szava Isten szava. Az idzsmá révén kerülhettek újdonságok az iszlámba fejlődése során.⁴⁷
- Qijász: analógia, tehát amikor egy már megtörtént hasonló eset ügyében hozott döntést vesznek alapul valamely eset mérlegelésénél. Ez a jogforrás csak szubszidiárius jelleggel alkalmazható.⁴⁸

Mohamed életében a Korán tanításait nem gyűjtötték össze. A Próféta sem írta le kinyilatkoztatásait, tanításai tehát szájhagyomány útján terjedtek. Mohamed apósa és az első kalifa gyűjtette össze írásban a Próféta íródeákjával a tanításokat. Így keletkezett a Korán.⁴⁹

⁴⁴ HEKA László: *A sari'a jog fejlődése és alkalmazása a délszláv térségben*, Acta Universitas Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXVIII, Fasc. 10., Szeged 2006, 5.

⁴⁵ *Válogatás a szent próféta mondásaiból*, Islam International Publications Ltd., Tilford, 1988. 7.

⁴⁶ RENCSENYI Tibor: *Élő vallások Változó világ 1.*, Útmutató Kiadó, Budapest, 1995. 100.

⁴⁷ GOLDZIER Ignác: *Az iszlám kultúrája: művelődéstörténeti tanulmányok*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981. 802.

⁴⁸ SISKÁ Katalin Szűcs Lászlóné: *Az emberi jogok az arab világban*, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 20.

⁴⁹ HOLLÓSI Somogyi József: *A Korán szemelvényekben*, Officina Nyomda és Kiadóvállalt, Budapest, 1947. 8.

A Saría átfogja a magánélet valamennyi területét. Aprólékosan megmagyarázza a vallási előírások betartásának módját és eligazít a hétköznapiakban. Célja, hogy megteremtse az igaz társadalmat, amely tiszteletben tartja az emberek jogait származástól, vagyoni helyzetétől függetlenül.⁵⁰ Napjainkban az iszlám jogrendszert eredeti formában csak nagyon kevés ország alkalmazza, a legtöbb országnak modern törvényalkotása, a nyugati mintát követő szekularizált jogrendszere van.

⁵⁰ VELKOVICS Vilmos: *Az iszlám jog egyes kérdései a saría és a Korán tükrében*, Magyar Jog, 2000., 47/2. 104.

4. Nők jogai

Az iszlám az ókori Arábiában és bizonyos fókig a szomszédos területeken is jelentős javulást eredményezett a nők helyzetében. A nők férfiakkal szembeni mélyen gyökerező alacsonyabbrendűsége azonban bizonyos tekintetben megmaradt.⁵¹ „Az asszonyokat ugyanaz a jogszerinti bánásmód illeti meg [férjük részéről], mint amivel ők tartoznak férjüknek. A férfiak azonban egy fokkal fölöttük állnak.” (Korán 2:228) Ennek magyarázata, hogy ahogyan a társadalomban kell lenniük irányítóknak, úgy a családban és otthonban is szükség van rájuk. A nő jogait házasságkötése előtt legközelebbi férfi rokona, ezt követően a férje képviseli.

Az iszlám úgy definiálta a férfi szerepet, mint ellátó és védelmező, míg a nőit mint támogató és független szerep, ami magában foglalja a bizonyos fokú alázatosságot és engedelmességet a férfi irányában. Az iszlám arculata a férfi és női szerep vonatkozásában így jelentősen eltér a XX. századi nyugati társadalométól.⁵²

A muszlimok többsége nem ismeri el a nők hátrányos megkülönböztetését, hanem a megkülönböztetést a férfi és a nő közötti eltérő szerepkörnek tulajdonítja. A két nem eltérő szférában él, a férfiaké a nyilvánosság szférája, a nőké pedig az otthoné. „A férfiak fölötté állnak a nőknek, mivel Allah előnyben részesített közülük egyeseket másokkal szemben, s amiatt, amit javaikból [a nőkre] költenek. A jóra való asszonyok engedelmesek és vigyáznak arra, ami [a kívülállók számára] rejtve van...” (Korán 4:34) A férfi magas fokú felelősségei azok, amelyek miatt egy fokkal előrébb áll a nőtől, nem emberiségben vagy jellemben magasabbak. A nők és férfiak egyenlőek, de mégis mások: „Ne áhítozzatok az után, amivel Allah előnyben részesített egyeseket közületek mások fölött! A férfiaknak megvan a részük, amit ők szereztek, s a nőknek [is] megvan a részük, amit ők szereztek. [Ne irigykedjete egymásra]...” (Korán 4:32) Ez a Korán-idézet adja a nők és férfiak elválasztásának alapját. Az arab nők szigorú szabályokat követve élik mindennapjaikat. A Korán 4. szúrája foglalkozik a nők jogaival és kötelezettségeivel, amelyet kiegészítenek más szúrában fellelhető szabályok és a próféta életéből fennmaradt mondások és cselekedetek.

4.1. Nők jogai a házasságban

Az iszlám vallásban a társadalom alapja a család. A család az a közeg, amelyben az egyik generáció felkészíti a következőt a társadalmi kötelességek odaadó, becsületes és lelkes teljesítésére. Az iszlám arra törekszik, hogy ezt a fontos társadalmi egységet a lehető

⁵¹ Bernard LEWIS - Buntzie Ellis CHURCHILL: *Islám nép és vallás*, Budapest, Hvg Könyvek, 2009. 120.

⁵² Abu Ameenah Bilal PHILIPS – Jamila JONES: *Poligamy in islam*, International Islamic Publishing House, 2005. 47.

leegészségesebb és legerősebb alapokra helyezze.⁵³ A Saría pontosan megfogalmazza a családjogot, és szigorú szabályokkal védi a család egységét, erkölcsét és jólétét, hiszen a hosszú élet egyik feltétele a nagy boldog család.

A Korán több verse és a Próféta sok kijelentése utal arra, hogy amikor egy muszlim családot alapít, akkor vallási kötelességét teljesíti.⁵⁴ A házasság ilyen fokú jelentőssé válása oda vezethető vissza, hogy az iszlám szakítani kívánt a tudatlanság korára jellemző szokásokkal, melyek alapján az utódokat csak női ágon tartották számon, az apa kiléte sokszor ismeretlen volt. Általános volt továbbá a többférjűség gyakorlata. Az iszlám megjelenésével egy háztartáson belül egy férfi élt a feleségével, vagy feleségeivel, és leszármazottaival.

4.1.1. Párvasztás

A házassághoz vezető első lépés, hogy a férfi házassági ajánlatot tesz a menyasszonyjelöltnek vagy az ő szüleinek.⁵⁵ A legtöbb országban már a szabad párvasztás kezd elterjedni, ám még mindig vannak olyan területek, ahol a tradíciókhoz tartják magukat, és a megfelelő feleséget az anyák vagy más közeli női családtagok választják ki a fiú számára. A feleségjelöltnek meg kell felelnie néhány kritériumnak. Legyen: vallásos, okos, jól nevelt, termékeny, jó családból való, szűz, és a szépség is fontos, mert ha a férj tetszését elnyeri, az már biztosíthatja a házasság tartósságát. Mohamed azt mondta: A nőt négy ok egyikéért veszik feleségül: vagyonáért, származásáért, szépségéért és állhatatosságáért/vallásosságáért. Válaszd az állhatatost, és légy alázattal.”⁵⁶

A feleség női családtagok által történő kiválasztásának szokása azért alakult ki, mert nem sok lehetősége volt a muszlim nőknek és férfiaknak találkozniuk egymással. Ahol mégis találkozhattak, ott a szigorú vallási és erkölcsi szabályok lehetetlené tették az ismerkedést. Házon kívül, illetve nem a családba tartozó férfiak előtt a nők csak elfátyolozva jelenhettek meg. A vendégségek alkalmával külön teremben tartózkodtak és étkeztek a férfiak és nők. Szóba csak akkor elegendhettek, ha a nő valamelyik férfi családtagja jelen volt. Nő nem nézhetett idegen férfi szemébe, lesütött szemmel kellett járniuk. Ez csak néhány szabály – az ismerkedést ellehetetlenítő szabályok közül. Ilyen társadalmi szokások között az volt a legkézenfekvőbb, hogy az anyák vagy más női családtagok választották ki a megfelelő feleségjelöltet a fiúnak, ugyanis a nők látogathatták egymást, nem takarták el magukat

⁵³ Abu-L-A'la MA UDUDI: *Islám életmód*, Budapest, Magyarországi Muszlimok Egyháza 2007. 44.

⁵⁴ SALAMON András - Abdul Fattah MUNIF: *Saría : Allah törvénye : az iszlám jog különös világa*, Budapest, PressCon, 2003. 133.

⁵⁵ ROSTOVÁNYI: *Mit kell tudni az iszlámról?* 71.

⁵⁶ *Válogatás a szent próféta mondásaiból i.m.* 14.

egymás előtt, és szabadon beszélgethettek, így lehetőségük volt arra a „feleségkeresőben” lévő nőknek, hogy megbizonyosodjanak a leendő menyasszony intelligenciájáról, vallásosságáról, erényességéről és szépségéről.⁵⁷ A férjnek legalább olyan életszínvonalat kellett biztosítani a nőnek, mint amelyet a szüleivel élve élvezhetett. *„Aki nem elég tehetős közöttetek ahhoz, hogy tisztességes hívő asszonyokkal házasodhasson, az [házasodjon] azok közül a hívő szolgálóleányaitok közül, akiket [mint rabszolganőket] a jobbotok birtokol.”* (Korán 4:25)

4.1.2. Házasságkötés

A házasság az, amit Allah szentesített, mint a gyermeknemzés és a Föld benépesítésének helyes és legális útja.⁵⁸ A házasság alsó korhatára lányok esetében 12 év, fiúk esetében 15 év. A házasság kétoldalú kötelezettség: egyrészt a házastársaké egymással, másrészt Istennel szemben. Mohamed próféta is ösztönözte a házasságkötést azok számára, akik képesek eleget tenni a házasságban kötelezettségeiknek, illetve felelősséget tudnak vállalni a családjukért.⁵⁹

A házasság férfi és nő között létrejövő szerződés. Akkor érvényes, ha a házasulandó felek a menyasszony gyámja (valí),⁶⁰ a házasságkötő és két tanú jelenlétében egyértelműen kinyilvánították⁶¹ házasságkötési akaratukat. A házassági szerződés a felelősség átruházásáról is szól, mert a házasság megkötésével a nővel kapcsolatos felelősség az apáról a férjre száll át. Ezért nem lehet a menyasszony gyámjának hozzájárulása nélkül megkötni a házasságot.⁶² A tanúk feladata, hogy a házasulandók hozzájárulását kérjék a házassághoz, ugyanis tilos bármelyik fél házasságba kényszerítése.⁶³ Ennek ellenére sajnos gyakran előfordul, hogy a nő nem mer apjának ellentmondani, és olyan házasságot köt, amelyet nem kíván.⁶⁴

A szerződés megkötését követi egy hosszabb imádkozás. A házasságkötési szertarást követően néhány napon belül kerül sor a lakodalomra, amelyre illik mindenkit meghívni a rokonok közül és a faluból, városrészből. A meghívottaknak pedig kötelező megjelenniük, és csak nagyon szűk körben utasíthatják vissza a meghívást. Napjainkban már nem jellemző az effajta házasságkötés. Azokban az országokban, amelyek nyitottabbak a nyugati civilizáció felé, sok szokást átvettek, és hasonlít a házasságkötés az európai esküvőkhöz. Az iszlám jog

⁵⁷ Gyakran a fürdőkben nézték ki az édesanyák, a fiuknak megfelelő feleségjelöltet.

⁵⁸ PHILIPS – JONES i.m. 134.

⁵⁹ „Ó, fiatalok! Aki képes közületek a házasságra, házasodjon meg, hiszen az erkölcsösebb, aki pedig nem képes erre, bőjtöljön, mert az védelmet, megkönnyebbülést hoz számára.”

⁶⁰ A valí vallásos, megbízható, épelméjű férfi, aki a menyasszony legközelebbi felmenő férfi rokona.

⁶¹ Történhet szóban és ráutaló magatartással egyaránt, a nő hallgatása is igennek minősül.

⁶² BOLEK Zoltán: *Iszlám enciklopédia*, Magyar Iszlám Közösség, Budapest, 2005. 9.

⁶³ A házasság megkötésének részletes szabályait tartalmazza: MAZAHÉRI Aly: *A muszlimok mindennapi élete a középkorban a 10-től a 13. századig*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989. 63-66.

⁶⁴ A vallásjog szerint az apa által kieroszakolt házasságkötés érvénytelen, amelyet a bíróság mond ki.

szerint egyik felet sem lehet a házasságra kényszeríteni, mégis nagyon sokszor előfordul még napjainkban is, hogy a szülők már a gyermekeik egészen kicsi korában megegyeznek a házasságkötésükről, majd ahogy elérik az érett kort, megházasítják őket.

4.1.3. A feleség jogai és kötelezettségei

Az Iszlám nézőpontja szerint a jó feleség az evilági élet legjobb adományai közé tartozik. Ez különleges helyzetet biztosít számára, és férje feladata, hogy ehhez méltó módon bánjon vele.⁶⁵ A Saría pontosan megfogalmazza a házastársak egymással szembeni jogait és kötelezettségeit, melynek célja, hogy megteremtse a békét, az egyensúlyt és a biztonságot a családban. A férjnek kötelessége, hogy méltányosan és gyengéden bánjon a feleségével, ne okozzon neki se lelki, se fizikai fájdalmat. A nőnek vitathatatlan joga van korábban megszokott életstílusához. Alapvető követelmény a feleség kényelme és biztonsága.⁶⁶ Megfelelő időt kell töltenie a férjnek a feleségével. Ha a férj hosszabb ideig távol van a háztól, elegendő összeget kell otthon hagyni a feleség számára, hogy semmiben ne szenvedjen hiányt. A férjnek türelmesnek kell lennie, felesége tanácsait illik meghallgatnia. A férjnek kordában kell tartania szenvedélyét és mérsékelten kell viselkednie, különösen szexuális értelemben. Minden cselekedetében a felesége jólétét kell keresnie, nagyvonalúan kell bánnia vele. Köteles megvédeni felesége méltóságát. Nem emlegetheti felesége hibáit, csak a súlyos hibákat kérheti rajta számon. A Próféta tiltotta, hogy a férj verje a feleségét.⁶⁷ Amennyiben a feleség dolgozik,⁶⁸ keresete csak őt illeti.

A házasságban a felek egyenlők, csak az eltérő szerepkörök, a felelősség nagysága az, ami indokolja, hogy eltérő jogok illessék őket. A család feje a férfi, így az irányítás joga őt illeti, ezzel viszont nem élhet vissza. A férj kötelessége az, hogy boldoggá tegye feleségét, biztosítsa számára mind az anyagi, mind az érzelmi biztonságot, és igyekezzen a lehető legtöbb terhet levenni a válláról.

A feleség alapvető kötelességei a hűség, megbízhatóság és a becsületesség. Engedelmességgel tartozik férjének, segítőkésznek és kedvesnek kell lennie, férje kedvében kell járnia, közeledését nem utasíthatja vissza megfelelő magyarázat nélkül. Köteles megtenni, amit férje kér tőle, amennyiben az nem ellenkezik Allah előírásaival. Igyekeznie kell, hogy férje szépnek lássa. Mohamed így nyilatkozott a jó feleségről: „*A legjobb asszony az, akitől öröm*

⁶⁵ <http://iszlami.com/iszlami-az-elet-vallasa/csalad-az-iszlamban/item/1756-a-jo-muszlim-feleseg-tulajdonsagai> (2014.09.30.)

⁶⁶ SALAMON – MUNIF *i.m.* 104.

⁶⁷ <http://iszlami.blog.com/2009/08/12/a-ferj-kotelezettsége-es-a-feleség-jogai/> (2014.10.18.)

⁶⁸ Az iszlámban a nő elsődleges feladata a meleg otthon megteremtése, a gyermekek nevelése, nem terhelhető az anyagiak előteremtésével. Azonban, ha akar, a nő is vállalhat munkát a családi feladatok ellátása mellett.

tölt el, ha ránézel, engedelmeskedik, ha utasítod valamire (ami megengedett), és megőrzi a magánéleted és vagyonod, ha távol vagy.” Nem tesz férje akarata ellen való dolgot. A feleség ne legyen elégedetlen, telhetetlen, ehelyett inkább mutassa ki háláját mindazért, amit férjétől kapott. Ügyelnie kell arra, hogy erkölcsileg feddhetetlen maradjon, hogy ne hozza az egész családot kellemetlen helyzetbe.⁶⁹ Köteles megosztani férjével a családi problémákat, a férfinak tudnia kell a családban zajló eseményekről. Férje rokonait köteles tisztességgel és szeretettel fogadni. Kérnie kell férje engedélyét ahhoz, hogy dolgozhasson. Ha a nő megszegi valamely házasságban teljesítendő kötelezettségét, annak komoly következményei lehetnek. Sajnos sokat hallhatunk brutális történeteket, amelyekben a férj kegyetlenül elbánik feleségével, mert nem viselkedett megfelelően. Az iszlám nem támogatja a testi fenyítést, ugyanakkor nem is tiltja meg kategorikusan. Amennyiben nem okoz maradandó sérülést vagy belső károsodást, úgy végső megoldásként megengedi. „*Akinek nyakaskodó természetét féltitek, azokat intsétek meg, kerüljétek őket a [házastársi] ágyakban és lássátok el a bajukat! Ha [már] engedelmeskednek nektek, ne keressétek ellenük a [kényszerítés] más útját!*” (Korán 4:34)⁷⁰

Az emberölést sem engedi az iszlám, ugyanis csak Isten dönthet arról, hogy mikor érjen véget egy ember földi léte. Három esetben azonban mégis kivételt tesz a jog, és ezek közül az egyik a házasságtörés.⁷¹ Gyakran lehet hallani, hogy megkövezték, lefejezték, felgyújtották, megkínózták, leöntötték savval stb. a házasságtörő asszonyokat. Ezen cselekedetek összeegyeztethetetlenek az iszlám vallással, sokkal inkább a régi szokások, hagyományok megtartásából, illetve a Korán és a szunna nem megfelelő értelmezéséből fakadnak.

4.1.4. Mahr

A mahr a férj kötelező jegyajándéka a feleség számára. Eredetileg olyan kompenzáció volt, amelyet a vőlegény fizetett a menyasszony családjának, hogy kárpótolja őket, amiért kiemelte a lányt a családból. Később átalakult, már a menyasszonynak nyújtott jegyajándékot jelentette. Egyfajta gesztus a jegyajándék, amivel a férfi jelzi, hogy a nő biztonságban lesz.⁷² A mahr-ra kizárólag a feleségnek van joga, és engedélye nélkül senki sem nyúlhat hozzá. Lehet pénz, ékszer, ruha vagy más – anyagi vagy nem anyagi – ajándék is.⁷³ „*Adjátok oda az*

⁶⁹ A jó muszlim feleség tulajdonságai. Új Gondolat, 2/2. szám 40.

⁷⁰ Egyes Korán-értelmezések ezt a verset idézik arra, hogy milyen sok megegyezési lehetőséget kínál a Korán válasz előtt.

⁷¹ SALAMON – MUNIF i.m. 114.

⁷² ABDULATI Hammudah: *Fókuszban az iszlám*, Magánkiadás, Riyadh, 1995. 252.

⁷³ <http://iszlam.co.m/iszlam-az-elet-vallasa/csalad-az-iszlamban/item/583-az-iszlam-hazassagi-szerzodes-legfontosabb-elemei> (2014.10.15.)

asszonyoknak hozományukat ajándék gyanánt!” (Korán 4:4) A Saria nem írja elő, hogy mekkorának kell lenni a mahr összegének, de meg kell felelnie a férj anyagi és a nő társadalmi helyzetének. Mértéke garanciát jelent a házasság tartósságára. Ha a vőlegény megbízhatatlannak tűnik, vagy rossz az egészségi állapota, magasabb a mahr értéke a megszokottnál. Ennek oka, hogy biztosítsa a nő megélhetését arra az esetre, ha egyedül marad.⁷⁴ Mértékét a házassági szerződésben határozzák meg, enélkül érvénytelen a szerződés. A jegyajándék az esetleges válás után is a feleség tulajdonában marad. Csak abban az esetben jár vissza a mahr fele a férjnek, ha úgy kerül sor a válásra, hogy még nem hálták el a házasságot. „Ha azonban elváltok tőlük, mielőtt még illettétek volna őket, ám hozományt állapítottatok [már] meg nekik, akkor a tiétek marad annak a fele, amit megállapítottatok” (Korán 2:237) Gyakran fordítják hozományként. Ez a fordítás nem helyes, az iszlám nem ismeri a hozomány fogalmát.

4.1.5. Nafaqa

A házasság időtartama alatt a férj köteles tartásdíjat fizetni a feleségének, amelyből saját és gyermekei szükségleteit fedezni tudja. A család megfelelő anyagi hátterének biztosítása, az étellel, ruházattal kapcsolatos összes kiadás teljes egészében a férjet terheli. A nőnek joga van ahhoz, hogy legalább két garnitúra ruhája legyen évente: egy nyárra, és egy télre. A férjnek biztosítania kell a feleség számára megfelelő belső felszereltségű, a nő társadalmi szintjéhez illő lakást. A háznak biztonságosnak, és a házasság élethez megfelelőnek kell lennie. A férj akkor mentesül a tartásdíj fizetése alól, ha a nő nem költözik a házába, vagy ha a férj engedélye nélkül elhagyja a házat, vagy ha elhagyja az iszlám vallást. A férj a válást követő várakozási időszakra is köteles tartásdíjat fizetni.⁷⁵

4.1.6. Válás

Mohamed próféta szerint a leggyűlöletesebb megengedett dolog Allah szemében a válás. Ez kifejezi azt, hogy ugyan megengedett, de csak legvégső esetben kerülhet rá sor.

Az iszlámban a férfi bármikor kimondhatja a válást, a nő csak meghatározott esetekben. Ezt egyfelől azzal magyarázzák, hogy mivel a férfi kevésbé érzelmes, mint a nő, ő képes megfelelően mérlegelni. Másfelől pedig azzal indokolják, hogy a férfinak nagyobb a felelőssége a családdal kapcsolatban, illetve ő fizette meg a jegyajándékot, ő gondoskodott a

⁷⁴ BOLEK: i.m. 9.

⁷⁵ [http://www.ummah.com/forum/showthread.php?334508-A limony-in-Islam](http://www.ummah.com/forum/showthread.php?334508-A%20limony-in-Islam) (2014.10.05.)

családról, ő teremtette elő az anyagi feltételeket a családalapításhoz, így biztosan jól meggondolja, hogy valóban lerombolja-e a családot, amiért annyit dolgozott.

A válás alapesete, amikor a férj megtagadja a feleségét. Az eltaszítást indokolni sem kell. A megtagadás visszavonható, amennyiben a kijelentés az előírásoknak megfelelően történt, egyéb esetben végleges.⁷⁶ A visszavonható válás esetén a házasság akkor szűnik meg, ha a férj háromszor tagadta meg a feleségét három helyen és időben. *„A válás kétszer [megengedett]. Akkor azonban vagy meg kell tartani [a feleséget] az elismert módon, vagy el kell bocsátani illendő módon!” (Korán 2:229)* Még ebben az esetben is visszaveheti feleségét, ennek feltétele pedig az, hogy a nő a válást követően már újra férjhez ment, el is hálták a házasságot és a nő elvált. *„Ha a férfi [a feleségétől harmadszor] elvállik, akkor az asszony [mint feleség] tilos a számára, amíg férjhez nem megy valaki máshoz. Ha az elvállik tőle, akkor nem követ el egyikük sem bűnt, ha újra visszatérnek egymáshoz.” (Korán 2:230)*

Ritka formája a válásnak, amikor a férj tanúk előtt felajánlja a válás lehetőségét a nőnek. Ezt nevezik konszenzusos válásnak. Mindkét fél beleegyezése szükséges. Ha a tanúk között nincs ellentmondás, a nő bármikor kiléphet a házasságból. Szintén megengedett forma az, amikor a feleség megváltja magát a házasság alól. *„Ha azonban féltek, hogy nem tartják be mindketten Allah előírásait, nem követ el egyikük sem bűnt, ha az asszony valamivel megváltja magát.” (Korán 2:229)*

A nő által kezdeményezett válásra akkor kerülhet sor, ha bizonyítani tudja, hogy a férj nem tesz eleget kötelezettségeinek, vagy pedig olyan szinten bántalmazta fizikailag, hogy maradandó sérülései keletkeztek.⁷⁷ A bíróság a nő kérésére felbontja a házasságot, ha a férj eltűnése vagy bebörtönzése miatt nincs, aki irányítsa a családot. Válás esetén fontos kérdés, hogy melyik szülőhöz kerüljenek a gyermekek. Mivel eltérő nézetek alakultak ki ebben a témában, eltérően alakulhat a gyermekek felügyeleti joga a különböző térségekben. Egy biztos, az apának kötelessége anyagi támogatást nyújtani a gyerekeknek. Szem előtt kell tartani, hogy a gyermek szükségletei melyik szülőnél biztosítottabbak, melyik szülő van jobb fizikai, anyagi helyzetben. A gyakorlatban leginkább az érvényesül, hogy a gyermeket az anya neveli meghatározott életkorig, majd mikor a gyermek ezt az életkort betöltötte, a felügyeleti jog átszáll az apára. Általánosan elfogadott, hogy a kisgyermekek és a lányok az anyánál, a fiúk pedig az apánál vannak a legjobb helyen.⁷⁸

⁷⁶ SALAMON – MUNIF i.m. 143.

⁷⁷ CSICSMA NN László: *A nők jogai az iszlám civilizációban*, Acta Humana: emberi jogi közlemények 14/3. 38.

⁷⁸ http://islam.about.com/od/marriage/ss/stepstodivorce_5.htm (2014.10.02.)

4.2. Házassági formák

Az iszlámban a monogámia mellett megengedett a poligámia intézménye is. A törzsi időkben ezeken kívül kialakultak más házassági formák is, amelyek a nők szempontjából érdekesek, de azok érvénytelennek minősülnek.

4.2.1. Poligámia

Ha az iszlám házasságról beszélünk, az emberek többségének a poligámia⁷⁹ jut eszébe.

A többnejűség már az iszlám kialakulása előtti időkben is létezett, ám akkor még nem volt szabályozva, így egy férfi számtalan feleséget is tarthatott, akár embertelen körülmények között. A Korán pontosan meghatározta a többnejűség feltételeit. Ezt a társadalmi szokást is megszervezte, megtisztította a bűnös hagyományoktól.⁸⁰ Egy férfi csak abban az esetben vehet magához több feleséget, ha igazságos tud maradni, mindannyiuknak ugyanolyan életfeltételeket tud biztosítani, az idejét egyenlő arányban osztja meg a feleségek között, és egyikkel sem kivételezik. Egy férfi legfeljebb négy nőt vehet feleségül, és csakis különböző időpontokban. *„Ha attól féltek, hogy nem tudtok méltányosan bánni a [női] árvákkal, akkor házasodjatok meg a néktek tetsző nőkkel: kettesével, hármásával, négyesével! Ám, ha féltek, hogy nem tudtok igazságosak lenni [egyszerre többhöz], akkor [vegyetek feleségül] csak egyet, vagy [elégedjete meg] azzal, ami [rabszolganőt] a jobbotok birtokol. Ezzel tudjátok leginkább elkerülni azt, hogy igazságtalanul cselekedjete. (Korán 4:3)* A feleségekkel való egyenlő bánásmód követelménye azt is magában foglalja, hogy a férfi a szeretetét is köteles egyformán szétosztani a feleségek között. Persze lehetetlen betartani, hogy mindig ugyanannyit foglalkozzon minden feleséggel, ezzel kapcsolatos rendelkezést is találunk a Koránban: *„Képtelenek lesztek arra, hogy igazságosak legyetek asszonyaitok iránt, bármennyire is törekednétek erre. [Ám] ne forduljatok el teljesen [valamelyik feleségetektől] úgy, hogy bizonytalanságban hagyjátok őt.” (4:129)*

A kutatók szerint feltételezhető, hogy olyan történelmi pillanatban született a többnejűséget törvényesítő rendelkezés, amikor a mekkaiakkal harcoló legelső muszlim férfiak közül számos elesett a harcmezőn. Az iszlám hit védelmében hősi halált halt katonák özvegyei és árvái támogatására mondta ki a Korán a többnejűség lehetőségét.⁸¹ Ebből láthatjuk, hogy a poligámia eredete logikus okokra vezethető vissza. A megözvegyült nők védelmét szolgálta. Önállóan nem volt képes egy nő fenntartani magát abban a korban. Ha a férfi rokonok úgy

⁷⁹ Az a házassági forma, amelyben egy férfinak egyidejűleg több felesége van.

⁸⁰ ABDULATI: i.m. 231.

⁸¹ KÉRI Holdarcú i.m. 26.

segítették volna a nőket, hogy nem házasok, az rosszindulatú pletykákra adott volna okot, így a házasság volt az egyetlen módja, hogy törvényesen segítse egy férfi a megözvegyült nőket. Kialakulásakor tehát az özvegyek és árvák védelmét szolgálta ez a sokak által oly vitatott szokás. Más érvek is szólnak a többnejűség mellett.

Mellette szól, hogy védi azon nőket, akik nem képesek utódot szülni. Ha nem lenne megengedett, hogy egy férfi több feleséget vegyen maga mellé, azok a nők, akik meddőek, valószínűleg egyedül maradnának, védelem nélkül, mert egy ilyen utódközpontú társadalomban a férj elhagyná őket, hogy új feleséget vehessen maga mellé, aki vérszerinti utódokat szül neki. A poligámia a nőknek jólétet teremt, növeli a gyermekáldás esélyét, s így gyarapítja az iszlám nemzetet.⁸² Továbbá a családi béke és a jó kapcsolatok fenntartása is indokolhatja a többnejűséget. Egy nő a háztartási munkákban, gyermeknevelésben nagyon el tud fáradni, és nem feltétlenül képes arra, hogy a férjét megillető törődést maximálisan nyújtani tudja. Ha többen vannak, könnyebben tudják boldoggá tenni férjüket. Az, hogy megengedett a több feleség egy férfi számára, gátolja a csonkacsaládok növekedését, a gyermekek teljes családhoz tartozhatnak, biztonságban érezhetik magukat. A XIX. század elején Júsuf al-Karadávi⁸³ azzal magyarázta a poligámia létjogosultságát, hogy nincs olyan társadalom, ahol ne lenne többnejűség. Úgy gondolja, a nyugatiak, akik elítélik a poligámiát, maguk is gyakorolják. A különbség a nyugatiak poligámiája és az iszlám poligámia között, hogy a nyugatiaké erkölcstelen és embertelen: a nyugati férfiak több nővel tartanak fenn szexuális kapcsolatot, ám – ellentétben a muszlim férfiakkal – nem vállalják a nőért és a kapcsolatból született gyermekért a felelősséget. Karadávi szerint ez nem szól másról, csak a bujaságról.

Köztudott, hogy a nők nem mindig élvezik a férjeiken való osztozás gondolatát, a többes házasság alapot teremt a féltékenységeknek. Mindamellett az iszlám jog mindig elsőbbségi jogot ad a társadalmi jólétnek az egyéni kényelemmel vagy egyéni kedvezéssel szemben. Ezért az iszlám házassági rendszer tartalmazza a többnejűséget, hogy megvédje és biztosítsa a mindig fennálló – legtöbb emberi társadalomra jellemző - női többséget.⁸⁴ Fontos hangsúlyozni, hogy bár sok érvet sorakoztatnak fel az iszlám vallás képviselői a poligámia intézménye mellett, nem kötelező több nőt feleségül venni. Az iszlám nem ösztönzi a férfiakat arra, hogy több feleségük legyen, ez csak egy lehetőség azoknak, akik teljesíteni tudják a feltételeket.

⁸² SALAMON – MUNIF *i.m.* 138.

⁸³ Szunnita arab sejk volt. Forrás: LEWIS – CHURCHILL *i.m.* 125.

⁸⁴ PHILIPS – JONES *i.m.* 49.

A világban jelen lévő gazdasági és szociális problémák következtében nagyon nehéz betartani azt a követelményt, hogy az anyagiak és érzelmek terén is egyenlően bányon a férj a feleségeivel. Ha a feleségek nem egyeznek bele közösen, hogy egy házban éljenek, akkor külön-külön háztartást kell nekik fenntartani, ami azért valljuk be, elég megterhelő. Ha mégis vállalják, hogy több feleséget tartanak el, a nagy felelősség sokszor teljesen felőrli a férfiakat. Általában elmondható, hogy napjainkban hanyatlóban van a többnejűség gyakorlata az iszlám világban. Egyre több muszlim vallja azt, hogy a többes házasság megalázó a nők számára. Ennek oka elsősorban, hogy a nyugati társadalmakban a férfi és női szerepek jelentősen eltorzultak, ez pedig hatással van más kultúrákra is. A nők számára egyre kedveltebb az olyan házassági szerződés, amelyben kikötik, hogy nem vehet újabb feleséget melléjük a férj. Egyre inkább terjed az a felfogás, hogy a poligámia nem egyeztethető össze napjaink társadalmi gondolkodásával. Bár az iszlám tradicionalizmus újjáéledése, valamint egyfajta új iszlám radikalizmus terjedése nyomán egyes muszlim vallási vezetők kampányt indítottak a többnejűség védelmében.⁸⁵

Van néhány házassági forma, melyek még az iszlám előtti időkben voltak jellemzőek Arábia területén. Ezek nem kívánatos házassági formák, mert mindegyiknek van valamilyen hiányossága a rendes házassághoz képest. Azért foglalkozok röviden velük, mert még előfordulnak napjainkban is. Legfontosabbak a muta, az istibdā és a sighar.

4.2.2. Muta

Ideiglenes házassági forma. Egy meghatározott időre szóló házassági szerződést hoznak létre. Szólhat évekre, vagy akár csak egy napra. Ezen házassági forma eredete az iszlám kialakulását közvetlenül megelőző időszakra vezethető vissza, amikor a kereskedők utazásaik során egy-egy városba érkezvén a szállásadójukkal kötöttek ideiglenes házasságot.⁸⁶ A férfi fizetett mahr-t, mint rendes házasság esetén, viszont nem volt köteles eltartani a feleségét, csak ha a szerződésben úgy rendelték. *„Ha egyesekben közülük [időleges házasságban] élvezeteket leltétek, azoknak adjátok oda a fizetségüket megszabott jegyajándék gyanánt. És nem róható föl vétketekül az, amiben – a megszabott jegyajándék [kifizetése] után kölcsönösen megállapodtok egymással.”* (Korán 4:24) Amint lejárt a szerződésben meghatározott idő, a válás automatikussá vált. A férj, ha akarta, hamarabb is felbonthatta a házasságot, de ebben az esetben kárpótlási díjat kellett fizetnie a nőnek, amely összegét a

⁸⁵ LEWIS – CHURCHILL i.m. 124.

⁸⁶ CSICSMANN i.m. 37.

szerződésben előre rögzítették. A muszlimok többsége elítéli ezt a házassági formát. Életben tartásának okai leginkább a következők lehetnek:

- Ahogy fentebb említettem, a szigorú erkölcsi szabályok következtében a házasulandóknak nem volt alkalmuk megismerni egymást a házasság előtt. Ezzel a szerződéssel alkalmuk nyílt az ismerkedésre. A szerződésben kiköthető, hogy a muta idején nem érintkeznek testileg a felek, így ténylegesen csak azt a célt szolgálja, hogy megismerhessék egymást.
- Azokon a területeken, ahol nem megengedett a házasság más vallású nővel, a muta megkötésével biztosított lehet az együttélésük.
- Ha egy házasságban a nő meddősége miatt nem születhet utód, és a férj már nem tud vagy nem akar új házasságot kötni, az ideiglenes házasság megkötésével lehet a férfinak vérszerinti leszármazója.

4.2.3. Istibdā

Az istibdā is ideiglenes házassági forma, csak ebben az esetben a nő köt ideiglenes házasságot más férfival. A férj jelöli ki a férfit, aki általában az ő hozzátartozója, és neki mindaddig együtt kell hálnia a feleséggel a havi vérzését követően, amíg be nem bizonyosodik, hogy gyermeket vár. Ezután a vérszerinti apa lemond minden jogáról a gyerekkel kapcsolatban; a gyermek a férj törvényes örökösevé válik és a biológiai apa nem tarthat igényt a gyermekekre.⁸⁷ Ezt a fajta házassági szerződést akkor szokták alkalmazni, ha a férj nemzőképtelen, vagy ha nemzőképes ugyan, de valamilyen örökletes betegségben szenved, vagy generációk óta fennálló szépséghibákkal küzd.

4.2.4. Sigħar

Olyan házassági forma, amelyben két különböző családból származó férfi egyidejűleg köt házasságot, és az egymás felügyelete alatt álló nőket veszik feleségül.⁸⁸ Ez a házassági forma nagyon szorosra fűzi a szerződésben részt vevő két család közötti köteléket. A mahr-t ilyen házassági forma esetén nem kell megfizetni, ezért igen kedvező a férfiak számára.

Ez utóbbi három házassági forma nagyon ritka a gyakorlatban. Vita tárgyát képezi az egyes vallási csoportok között, hogy jogszerűnek tekinthetőek-e vagy sem.⁸⁹

⁸⁷ JANY János: *Klasszikus iszlám jog*, Gondolat Kiadó, 2006. 330.

⁸⁸ Például egymás testvérét, vagy egymás lányát veszik el.

⁸⁹ A muta-t ellenzők szerint a házasság ideiglenes volta miatt nem becsülik meg annyira a nőket, mint ahogyan a Korán megköveteli. Az istibdā intézményét szinte mindenhol ellenzik, mert egy nőt a férjén kívül más férfi nem

5. Gyermekáldás

A nők státuszától nem választható el a gyermek. Az iszlám elterjedését követően az arabok becsületbeli ügynek tekintették, hogy gyermekeik jól ápoltak, egészségesek és jól öltözöttek legyenek. Nagy gondot fordítottak az utódok nevelésére. A gyerekek ötéves korukig anyjuk gondjaira voltak bízva. Ezután a fiú- és lánygyermeket külön választották. Megtanították nekik a vallásos tisztálkodás és az imák rituális rendjét.⁹⁰

Ahogy fentebb már kifejtettem, az iszlám elterjedése előtti Arábiában a leánygyermek születése szégyent jelentett a családra nézve. Annyira tartottak a lánygyermek születésétől, hogy egyes törzsekben bevett szokás volt, hogy a nők nem ehettek olyan tevé húsából, amely egymás után több alkalommal nőtényt szült.⁹¹ Ebben az időszakban a sivatagi nomádok között a leány csecsemőknek nem volt társadalmi értékük, sokszor megölték őket. Erre az időre utal vissza a Korán is, helytelenítve a lánygyermek születése miatti szégyenérzetet és a csecsemők meggyilkolását. *„Kárvallottak azok, akik ostobán, tudatlanságból megölik gyermekeiket és akik tilalmasnak nyilvánítják azt, amivel Allah ellátta őket – hazugságot koholva Allah ellen. Eltévelyedtek ők és nincsenek az igaz útra vezérelve.” Korán 6:140)* *„És ha valamelyiküknek leánygyermek születését hozzák hírül, orcája elsötétedik és haragvás tölti el, elrejtekezik az emberek elől a rossz miatt, amit hírül hoztak neki: vajon megtartsa-e őt a szégyenre, vagy rejtse el őt a homokba? Bizony, rosszul ítélnének!” (Korán 16:58-59)*

Éhínségek idején igen gyakori volt a lánygyermek megölése, hogy a fiúknak jusson étel. A Korán ez ellen így szól: *„És ne öljétek meg a gyermekeiteket a szegénységtől félve, - mi ellátunk benneteket és őket! Bizony, nagy bűn az ő megölésük!” (Korán 17:31)* Az életet Isten adja, és csakis ő veheti el.⁹² Rendkívül fontos a gyermek élethez való joga, az említett Korán idézetek ezzel kapcsolatban kerültek kinyilatkoztatásra.

Nagyon fontos tehát hangsúlyozni, hogy a lánygyermek megölése nem az iszlámhoz kötődött – mint ahogyan azt sokan gondolják -, épp ellenkezőleg, az iszlám igyekezett megakadályozni azokat. Valószínű, hogy a tudatlan korban elterjedt gyerekgyilkosságok nem értek volna véget, ha a Korán nem ítéli el ezt a gyakorlatot.⁹³

A Korán nem tesz különbséget a fiú- és lányutódok között. *„Allahé az egek és a föld országlása. Azt teremti, amit akar. Leány [utódokat] ajándékozik annak, akinek akar, és fiúkat*

érinthat, illetve a férfinak nagy szégyen lenne, ha kiderülne róla, hogy nemzőképtelen. A sikh leg több jogi iskola szerint a mahr elmaradása miatt érvénytelen.

⁹⁰ MAZAHÉRI: i.m. 57-59.

⁹¹ GOLDZIER: Az iszlám i.m. 18.

⁹² Az iszlám tiltja az abortuszt is, csak az anya élete védelmében tartja megengedettnek, de csak szigorúan meghatározott feltételek esetén. A gyermek már az anyaméhben megkapja a lelket, tehát már ott ember.

⁹³ <http://www.slideshare.net/islamicinvitation/women-hung-scribd>

ajándékoz annak, akinek akar, vagy úgy párosítja őket, hogy fiú-és lánygyermeket [együtt ajándékoz], és meddővé teszi azt, akit akar.” (Korán 42:49-50) Az iszlám tanítása, hogy ugyanúgy kell örülni a lány utódnak is, mint a fiúnak, mindkettő Isten ajándéka, és szeretetben kell felnevelni őket, illetve nem lehet különbséget tenni a fiú- és lánygyermek között. Sajnos egyes területeken, ahol a régi időkről fennmaradt szokásokhoz ragaszkodnak, a mai napig jellemző, hogy – bár a gyermekgyilkosságok már nem gyakoriak - nem örülnek a lánygyermek születésének, sőt egyesek Allah büntetéseként tekintenek rájuk. A lány nevelése sokba kerül, és könnyebben hozhat szégyent a családjára, mint a fiú. A fiúgyermek családfenntartó kötelessége vonatkozik az arra rászoruló szülőkre is, támogatnia kell szüleit, így egy fiú mindenképp nagyobb biztonságot nyújt, mint egy lány. Családfenntartó szerepük mellett a fiúk viszik tovább a család nevét, ők öröklik az ősök földjét. A nő értéke és a közösségben szerzett rangja növekszik, ha fiúkat szül, csökken azonban, ha lányokat hoz a világra.⁹⁴

⁹⁴ <http://hvg.hu/vilag/20050215merretartavilag> (2014.10.02.)

6. Öltözködés

Az iszlám nem csupán egy vallás, egy életforma is, és az élet minden apró területéről szolgál valami iránymutatással. Az öltözködés ennek az egyik leglátványosabb eleme.⁹⁵ Akik nem ismerik mélyrehatóbban a muszlim vallást, illetve a Korán és a sunna tanításait, azok a nők elnyomásaként értékelik a szigorú öltözködési szabályokat. Pedig éppen az ő védelmüket szolgálják a test eltakarására vonatkozó előírások.

Egy mondás szerint: „Egy szerényen öltözött nő olyan, mint egy gyöngy a ka gyolóban.”

A nőktől elvárás, hogy legyenek nőiesek, hordjanak női ruhákat, viseljenek ékszereket. Mindent meg kell kapniuk ahhoz, hogy szépek és kíváncsok legyenek, mert ez hozzátartozik a jóléthez és a kellemes közérzethez.⁹⁶ Azonban csakis a férjük számára lehetnek kíváncsok. Olyan emberek előtt, akik nem mahramok⁹⁷ számukra, el kell takarniuk testüket, hogy megvédjék magukat és a férfiakat is a parázناسágtól. *„És mondd a hívő nőknek, hogy süssék le a tekintetüket és ügyeljenek a szemérmükre és ne mutassák a díszeket, csupán azt, ami látható, és kendőzzék el ruhakívágásukat, és ne mutassák a díszeket...” (Korán 24:31)* Míg a nyugat sok-sok éve arra törekszik, hogy az öltözet minél jobban kiemelje a nők alakját, a muszlimok pont az ellenkezőjét teszik. Egy muszlima arcán és kezén kívül semmilyen testrészét nem láthatják.

A nőkkel szemben minimális elvárás, hogy a jó hírüket (Saraf Afaf) és a szüzességüket (Hayaa) óvják. Ha ezeket elvesztik, a társadalom nem fogadja el őket. Az Iszlám azt parancsolja minden muszlim leánynak, hogyha elérte a felnőttkort (az első menstruációhoz kötik), akkor öltözködjön úgy, mint egy nő. Az emberek előtt csak megfelelő takarásban jelenhetnek meg. A szépségüket csak a jövőbeli férjüknek mutathatják.⁹⁸ A megfelelő öltözködés vigyáz a nő tisztaságára, és megóvját attól, hogy az emberek róla beszéljenek vagy utána nézzenek. *„Próféta! Mondd a feleségeidnek, a leányaidnak és a hívők feleségeinek, hogy borítsák az [orcájukra] köntösük egy részét. Így érhető el leginkább az, hogy elismertessenek, és ne zaklattassanak.” (Korán 33:59)* Ez a Korán-idézet az, amelyből sokan azt a következtetést vonják le, hogy a Korán kötelezővé teszi a nők számára arcuk elfátyolozását. A muszlim nő fogalmával együtt jár a fátyol,⁹⁹ amely mindig is az érdeklődés

⁹⁵ <http://kozela-kelet.blogspot.hu/2013/12/burka-csador-es-tarsaik-avagy-muszlim.html> (2014.10.21.)

⁹⁶ SALAMON – MUNIF i.m. 144.

⁹⁷ Olyan férfi, akivel a házasság örökre megtiltott az adott nő számára. Például az apa, a fiútestvér, a nagybácsi, a nő fia, férje fia, unokaöccs stb.

⁹⁸ <http://www.iszlam.net/main.php?article=swomen> (2014.10.16.)

⁹⁹ Bár van olyan törzs, ahol nem a nők viselik a fátylat. A Szahara algériai részén egy törzsben a férfiak fátyolozzák le magukat a kamaszkor elérésétől indigóval festett anyagból készült fátyollal. Oka, hogy az ellenség

homlokterében állt. Viselete nem kötelező, felvétele a muszlim nőnek szívéből kell, hogy fakadjon. Tehát a kendő, vagy fátyol viselése a hit külső megnyilvánulása, vallási jelkép.¹⁰⁰ Viselése az Öböl országaiban a legelterjedtebb, a fiatalabbak abayával és seylával hordják a szemet szabadon hagyó fátylat.¹⁰¹ Az arctakarásról megoszlanak a vélemények. Vannak, akik azért viselik, mert úgy gondolják kötelező, és ezzel tudnak eleget tenni Allah akaratának. Mások szerint nem kötelező, csak ajánlott, illetve olyan nézetek is léteznek, melyek szerint iszlám előtti törzsi szokás az arc eltakarása, és nincs helye az iszlámban. A fátyolnak számtalan formája létezik a fejet és a testet teljesen elfedő és a szemnek csak apró rést hagyó *nikáb*-tól az egészen kisméretű ruhadarabig, amely csupán az arc egy részét takarja.

A társadalom, amely Mohamed próféta révén részesült isteni kinyilatkoztatásban, sivatagi társadalom volt. Az emberek rá voltak kényszerítve, hogy arcuk alsó felét befedjék a nagy forgószelek alatt.¹⁰² Az iszlám megjelenését követően először a Próféta feleségei kezdték el viselni a fátylat, majd a középkorban az előkelő hölgyek körében a magasabbrendűség szimbólumaként vált divatossá, melyet a szegényebb rétegek is követni kezdtek, így végül általánosságban elterjedt a vallási közösség nőtagjai között. Az arctakarásra vonatkozó relatív szabályozás az újkorban is fennmaradt, és a világ nagy részén iszlám normává vált, annak ellenére, hogy a Korán nem írja elő általánosan és egyértelműen a nők lefátyolozását, csak a Próféta asszonyaira találhatók ilyen jellegű utalások.¹⁰³ Ez magával hozza a kérdést, ha nem kötelező, akkor mégis miért visel a mai napig fátylat sok muszlim nő? 1935-ben Iránban betiltották a csador viselését az ország modernizálása érdekében, de az idősebb hívő asszonyok képtelenek voltak az ilyen gyökeres változásra, nem tudták elhagyni a testüket takaró, biztonságot adó öltözetet. Sok fiatal lányt apja zárta be a ház falai közé, mert nem akarták, hogy fátyol nélkül mutatkozzanak. A modernizációt szolgáló rendelet a nők bezárkózását, bezárását eredményezte. A tiltás 1941-ig volt érvényben, innentől nem volt tiltott az arctakarás, de továbbra is szorgalmazták a fátyol elhagyását.¹⁰⁴ A fátyol viselése sokakban a „nyugatiasodás” elleni tiltakozás jelképe lett.

Azokat a nőket, akiket már nem kívánnak meg a férfiak, mentesíti a Korán a szigorú öltözködési szabályok megtartása alól, de ügyelniük kell arra, hogy így se legyenek hivalkodóak. „Azoknak a nőknek, akik túl vannak a változás korán és nem remélhetnek már

ne olvassa le arcukról gondolataikat. Szerintük a nőknek nincs mit takargatniuk. Forrás: Geraldine BROOKS: *A vágykilenc része: Az iszlám nők rejtett világa*, Magyar Könyvklub, Budapest, 1996. 30.

¹⁰⁰ BERZSENYI Emese: *Nők az iszlám világban – muszlim nők a modern Európában*, Hadtudományi Szelme, 2013. 6/2. 116.

¹⁰¹ <http://magyariszlam.hu/mikregi/akendo.htm> (2014.10.20.)

¹⁰² IVÁNYI Tamás: *A muszlim nő otthon*, Budapest, Kőrösi Csoma Társaság, 2006. 37.

¹⁰³ KÉRI i.m. 28.

¹⁰⁴ Vahid YOUSEFI – KÓBORI Judit: *A nők jogai a középkori és a mai iszlámban*, Valóság, 51/4. 68.

házasságot, nem róható föl vétkükül az, ha leteszik a [külső] ruháikat, úgy hogy [közben] nem hivalkodnak a díszekkel. Ám jobb nekik, ha megtartóztatják magukat.” (Korán 24:60)

Az iszlám nők öltözködése meglehetősen sokszínű képet mutat. A leginkább elfogadott nézet szerint a megfelelő takarás azt jelenti, hogy a nő ruhája nem átlátszó, nem passzos, hogy alakját ne lehessen kivenni, és elfed mindent az arcán és kézfején kívül, nem látszik ki alóla a nyak, a fül vagy akár egy hajtincs sem.¹⁰⁵ Országoként és korosztályonként más és más formájú és színű a nők öltözete. A cél mindenhol a test erkölcsös takarása, de a kulturális különbségek és a divat hatásai a ruházatkodáson is érződnek. Sok megoldás van arra, hogy hogyan tegyenek eleget az erkölcsös öltözködés követelményének. A teljesség igénye nélkül bemutatok néhány tradicionális muszlim női viseletet, amelyek a női test megfelelő takarását hivatottak biztosítani.

A *hidzsáb* egyrészt jelenti az előírt muszlim női viseletet, másrészt az iszlám női kendőt. A szögletes anyagot háromszög alakra hajtják, és az áll alatt kötik meg. Ezt szinte minden muszlim viseli, eltakarja vele a haját, nyakat, mellkast. A *csador* a teljes testmagasságra szabott félkör alakú lepel ujjak, gomb és nyak nélkül, amelyet a köznapi ruházat felett hordanak. A viselője belülről fogja össze magán. A legelterjedtebb viselet a *dzsilbáb*, amely egy zárt, hosszú ujjú, bokáig érő egybeszabott ruha. A *dzsilbáb* elől nyitott változata az *abaya*, amit jellemzően díszes kapcsokkal lehet összefogni. A *burka* eltakarja viselőjét a feje búbjától a talpáig, még a szemet sem engedi látszani. A szem előtt az anyag ritkábban szőtt, hogy viselője kilásson alóla.

A hagyomány szerint élő muszlim nők az otthonukban hordanak elegáns ruhákat, ékszereket, kiegészítőket, parfümöt. Úgy vélik, a szépség mutogatása a privát élet része. A *hidzsáb* viselés jelentése kettősséget hordoz magában, egyszerre jelent méltóságot, jelez kiváltságos helyzetet. Ugyanakkor szimbóluma a nők tulajdonként való kezelésének, akire más férfi nem pillanthat és aki erkölcstelennek számít, ha ezt hagyja. Ennek a kettősségnek köszönhető – hogy bár a nyugati ember a női méltóság elleni tettnek tartja a kendőviselés előírását – nem egy példát találni arra, hogy modern muszlim nők is küzdenek a kendőviselés jogáért ott, ahol ez tiltott.¹⁰⁶

¹⁰⁵ <http://kozela.élet.blogger.hu/2013/12/burka-csador-es-tarsaik-avagy-muszlim.html> (2014.10.21.)

¹⁰⁶ <http://mindennapi.hu/cikk/egyhazi/az-iszlami-irja-el-a-csador-2011-04-11/2561> (2014.10.21.)

7. Elvárt viselkedés

Nemcsak a családban tanúsítandó viselkedés van pontosan meghatározva, hanem az is, hogy milyen magatartást kell tanúsítaniuk a nőknek az utcán, vagy férfitársaságban. Ha egy nő nem megfelelően viselkedik, férje elválhat, vagy ha még hajadon, biztosan nem lesz egyetlen kérője sem. Az egyes arab országokban eltérőek a szokások a nőktől elvárt viselkedéssel kapcsolatban, a következőkben a legfontosabbakat mutatom be, amelyek általánosságban jelen vannak.

A házon belül általában van a család nőtagjainak és a gyermekeknek egy elkülönített rész, ahova csak a velük mahram férfiak léphetnek be. A ház ezen részén fátylat sem kell viselniük. A nők lakrészen belüli elkülönítése a perzsáktól átvett gyakorlat. A középkorban ezt a lakrészt hívták háremnek,¹⁰⁷ majd később az ott élő asszonyokat is. Az asszonyok és a gyerekek a háremen belül élték mindennapjaikat, itt folyt a gyermekek nevelése. A nők felelőssége volt, hogy a gyerekek megszerezzék a szükséges társadalmi és kulturális ismereteket, megismerjék az iszlám hit legfőbb tételeit. A nők közvetítették a családhoz, az iszlám közösséghez tartozás érzését.¹⁰⁸

Egy nő nem tartózkodhat egyedül olyan férfival, aki számára nem mahram. Férfival csak úgy találkozhat, ha valamelyik közeli férfi rokona is ott tartózkodik. Ha olyan férfi van a nő közelében, akivel nem tiltott számára a házasság, ügyelnie kell arra, hogy megfelelően el legyen takarva a teste, ne érintkezzenek, ne beszéljen a nő lágy, csábító hangon, nem énekelhet, mert ez mind alkalmas lehet arra, hogy a férfiban szexuális vágyat ébresszen, ami bűnbeesést eredményezhet.

Amikor kilép a házból, vele kell lennie egy kísérőnek, az utcán észrevétlennek kell maradnia, hogy minél kevesebb férfi figyeljen fel rá.. „...*És nem szabad a lábukkal dobogni, nehogy kitudódják az elrejtett díszük.*” (Korán 24:31) Nem nézhet a férfiak szemébe, nem viselhet feltűnő öltözetet, csörgő ékszereket. A muszlim nő nem visel parfümöt, amikor elmegy otthonról. A Próféta tanítása szerint: „*Az a nő, aki illatosítja magát, majd emberek közé megy, hogy érezzék az illatát, bizony parázna!*”¹⁰⁹

¹⁰⁷ A hárem (harám) tiltott dolgot jelent. Olyan tiltott terület, ahol valami nagyon fontos dolog van, és csak meghatározott személyek léphetnek be.

¹⁰⁸ KÉRI Katalin: *Nők a fátyol mögött*, Valóság, 41/8. 65.

¹⁰⁹ SALAMON – MUNIF i.m. 155.

8. Testcsonkítás, avagy a nők körülmetélése

A körülmetélés a külső nemi szervek egészségügyi, vallási okok, vagy egyéb meggyőződés miatt végrehajtott részleges eltávolítása. Még pubertás kor előtt végrehajtják.

A köztudatban a körülmetélés az iszlámhoz való tartozás jellemzője. A nők körülmetélése¹¹⁰ nem muszlim előírás, hanem afrikai hagyomány. A világ felháborodással tekint a nők nemi szervének megcsonkítására, és a felháborodás fő célpontja Egyiptom¹¹¹, ahol ez a gyakorlat már évezredekkel az iszlám előtt létezett, és azóta is a népi vallásosság része maradt.¹¹² Sok arab országban erkölcsi kötelességként tekintenek a körülmetélésre. Úgy gondolják, hogy a nőt meg kell szabadítani nemi szervének mindazon részétől, ami a gyönyör forrása, és ami azzal a kockázattal jár, hogy tévútra viszi. Ezáltal a nő megtisztul és védett a kísértésektől¹¹³

A muszlimok nagyon tartanak attól, hogy a család valamely nő tagja szégyenbe hozza az családot. Azzal, ha házasság előtt szexuális kapcsolatot létesít, vagy házasságtörést követ el, foltot ejt a család férfi tagjainak becsületén. Ezt kívánják elkerülni a körülmetélés gyakorlatát életben tartók, inkább elejét veszik az esetleges kísértésbe esésnek, és megfosztják a nemi örömtől a lányt. A nők visszafoghatatlan nemi vágyával igazolják ezeket a rémtetteket. Ez a gyakorlat a kőkorszakban terjedt el Közép-Afrikában,¹¹⁴ onnan jutott fel északra, majd az ókori Egyiptomba, de csak akkor terjedt át ez a szokás Afrikából az iszlám térhódításával Pakisztánig és Indonéziáig, amikor a VIII. században az arab-muzulmán seregek elfoglalták Egyiptomot.¹¹⁵ A körülmetélés gyakorlata is szöges ellentétben áll az iszlám tanításával. A Próféta többször is hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a nőnek élveznie kell a házasságon belüli szexualitást.

A női nemi szerv-csonkításnak három formája van. A WHO besorolás szerinti első fokozata a csikló hegyének lemetzését jelenti. A következő fokozat a csikló és a kis szeméremajkak teljes kivágása. A harmadik forma a nők "fáraói körülmetélése", más néven az infibuláció. Ennek során - miután *mindent* le- és kivágnak - összeöltik a nagyajkakát, és olykor még a hüvelybemenetet is szűkebbre varrják.

A megcsonkított nőnek egész életében komoly fájdalmat okoz a férjével való együttlét, és a szülés is nagyobb fájdalommal jár. Számos országban elrendelték, hogy csak kórházban végeztessék el a beavatkozást, ha már nem tudják végleg betiltani ezt a gyakorlatot, ennek

¹¹⁰ Arab elnevezése: tahara, ami megtisztítást jelent.

¹¹¹ Az egyiptomi nők 97%-a körül van metélve.

¹¹² Danielle ROBINSON: *Az iszlám*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2000. 90.o.

¹¹³ BOULAD S.J. *i.m.* 161.

¹¹⁴ A körülmetéléssel eredetileg a termékenységisteneknek áldoztak.

¹¹⁵ BROOKS *i.m.* 44.

ellenére a helyi javasasszonyok bármivel elvégzik, aminek éle van. Az USA-ban a csonkítás tiltásának ellenére az Amerikai Gyermekgyógyászok Társasága javasolta, hogy engedélyezzék az orvosoknak a beavatkozást, elkerülendő, hogy ebből a célból a lányokat külföldre vigyék. A javaslatot súlyos kritikák érték, így a Társaság végül visszavonta azt.¹¹⁶

Az ENSZ Közgyűlés 2012 novemberében elítélte a nők nemi szervének megcsonkítását és felszólította a tagországokat, hogy ne csupán büntetőintézkedésekkel lépjenek fel a nők körülmételése ellen, hanem felvilágosítással és a lányok oktatásával vessenek gátat a hagyomány folytatásának. Az ENSZ egy 2013-as felmérése szerint egyre kevesebb lány esik áldozatául a női genitális csonkítás hagyományának. A mért országokban a 45 és 49 éves kor közötti nők 53%-a él megcsonkított nemi szervvel, míg a 15 és 19 éves kor közötti lányoknál ez az arány kisebb, 36%-os.¹¹⁷ A körülmételés még mindig sok nőt érint napjainkban is annak ellenére, hogy a legtöbb országban tiltja a törvény. Néhány hónappal ezelőtt, 2014 júliusában a szélsőséges iszlamista iraki lázadók egy fatwát adtak ki, amelyben elrendelték a 11 és 46 év közötti lányok és nők megcsonkítását.¹¹⁸ Ahogy már említettem is, a szokások a gyakorlatban gyakran felülírják az írott jogot, nem engedik érvényesülni.

Az excisio elvitatja a nők természetes jogát ahhoz, hogy a szexualitásban élvezetük legyen, és elvitatja az alapvető emberi jogot a sérthetetlenségre.¹¹⁹ Az UNICEF szerint a nemiszerv-csonkítás sérti a nők jogát az egészséghez, a jóléthez és az önrendelkezéshez.

¹¹⁶ HORVÁTH Veronika: *A nőiesség virága*, Humana, 2010/8.26.

¹¹⁷ http://hvg.hu/vilag/20130207_ENSZ_mar_kevesebb_lanyt_metelnek_korul (2014.10.26.)

¹¹⁸ http://hvg.hu/vilag/20140724_Az_iraki_lazadok_elrendeltek_a_nok_korulm (2014.10.27.)

¹¹⁹ BOULAD i.m. 163.o.

9. Becsületgyilkosság

Becsületgyilkosságnak nevezik azt, amikor az apának, vagy valamely férfi rokonnak joga van megölni a saját lányát, nőrokonát, ha úgy ítélik meg, hogy a lány erkölcstelenül viselkedett, és ezzel szégyent hozott a családra.¹²⁰ A gyilkosokat nem ítéli el a saját környezetük miatt, hogy embert ölték, sőt büszkék rájuk, mert helyre állítják a család becsületét. Az arab világban a férfiak mindennél többre tartják a nők tisztaságát, a nők becsülete mindennél fontosabb. A szégyenfoltot pedig – úgy tartják - vérrel lehet lemosni.

A becsületgyilkosság elsősorban a szexuális előírásokat sértő cselekmények következménye mint a házasságon kívüli kapcsolat, vagy ha egy lány nem szűzen megy férjhez. Szégyenfoltot ejthet a család becsületén az is, ha a lány nem engedelmeskedik apjának, és nem ahhoz a férfihoz megy hozzá, akit apja kijelölt számára.¹²¹ Kiváltó ok lehet, ha egy nő el akar válni vagy egyszerűen csak örökségét követeli. Sajnos az is előfordul, hogy koholt vádak alapján válik egy nő áldozattá. A bűn látszata ugyanis sokkal fontosabb, mint az, hogy vajon tényleg megtörtént-e.¹²² Több olyan esetről is beszámoltak, amikor a nő visszautasította kérőjét, aki erre válaszul illetlen, buja viselkedéssel vádolta meg, vagy egyszerűen csak bántalmazta¹²³. Az sem számít, ha a lány esetleg szexuális erőszak áldozata lett, mivel nem törvényes¹²⁴ a szexuális érintkezés, elítélendő a cselekedet, és általában a nőt értékeli felbujtóként. Az is előfordul, hogy valamelyik nyugati államban tanuló vagy dolgozó muszlim nő haragítja magára a családját azzal, hogy lazít az iszlám szabályok betartásán, hazacsábítja a családját, majd otthon megölik „elnyugatiasodása” miatt.

A Korán és a saría szerint az iszlám jogalkotás célja a nők megvédése a kegyetlen és embertelen bánásmódtól. Napjainkban azonban az iszlám világ sok részén még azokat a törvényeket is a nők ellen fordítják, amelyeket eredetileg a védelmükben alkottak.¹²⁵ A nőkkel való erőszakos cselekedetek kapcsán a férfiak mindig a vallásra, a Koránra hivatkoznak, úgy értelmezik a szabályokat, hogy az számukra előnyös legyen. Az ENSZ becslése szerint minden évben világszerte mintegy ötezer nő esik családtagok által elkövetett - úgynevezett - becsületgyilkosságok áldozatául. Azért csak becslés, mert nem lehet megállapítani, hogy

¹²⁰ Az ilyen gyilkosság célja, hogy lemossa a család becsületén esett foltot. Valamely férfi rokon követi el. Általában a nőrokonok hallgatólagos vagy nyílt egyetértése kíséri.

¹²¹ 2014 májusában köveztek halálra egy terhes pakisztáni nőt a rokonai, mert nem a család által kiválasztott férfivel házasodott össze. Forrás: http://hvg.hu/vilag/20140527_rokonai_koveztek_halalra (2014.10.21.)

¹²² <http://nepszava.hu/articles/article.php?id=269510> (2014.10.05.)

¹²³ 2014 júniusában egy férfi elevenen gyújtott fel egy fiatal lányt, miután annak családja elutasította a lánykérést. Forrás: http://hvg.hu/vilag/20140629_Szerelembol_mertek_zazasodni_a_csaladjuk (2014.10.05.)

¹²⁴ Csak a házasságban való szexuális érintkezést tekintik törvényesnek

¹²⁵ LEWIS – CHURCHILL *i.m.* 126.

évente hány becsületgyilkosságot követnek el a világon, ugyanis a legtöbb esetben nem jelentik, vagy balesetként, esetleg öngyilkosságként tüntetik fel.

A nőket gyakran felgyújtják, hogy a gyilkosságot véletlen balesetnek tüntessék fel. A gyilkos ezután a környék hőségé válik, ő az, aki lemosta a család nevén esett szégyenfoltot.¹²⁶ Ha mégis bíróság elé kerül az ügy, a büntetés meglehetősen enyhe. Hiba azt gondolni, hogy az ilyen gyilkosságok az iszlám vallásból erednek. Az erkölcsi normarendszer és az iszlám jog félreértelmezése, kiforgatása alapozza meg az ilyen cselekményeket. Az elkövetők cselekményei eltérő, bizonyos kultúrákra jellemző morális és viselkedési normákon alapulnak, gyakran alárendelve fundamentalista vallási parancsoknak.¹²⁷ A becsületgyilkosságok eredete sokak szerint a tudatlanság korába mutat vissza. A beduin társadalmakban a legfontosabb követelmények egyike a klán iránti lojalitás volt. Ha egy nő engedetlen volt, pusztulnia kellett.

Az utóbbi időkben számos kezdeményezés történt, hogy törvényt alkossanak a becsületgyilkosságok ellen, ám képtelenség egy évezredes szokást egyik napról a másikra megváltoztatni.

¹²⁶ BROOKS *i.m.* 58.

¹²⁷ <http://www.dzsihadfigyelo.com/2010/06/10/becsuletgyilkossagi-mutatok-a-nagyvilagban/> (2014.10.05.)

10. Szaúd-Arábia

Az iszlám legszigorúbb megjelenése Szaúd-Arábiában tapasztalható. Az ország jelentős szerepet tölt be a muszlimok életében, ugyanis itt található a két szent város, Mekka és Medina. Az arab országok közül itt érvényesülnek a legszigorúbb korlátozások a nőkre vonatkozóan.¹²⁸ Azért ezt az országot emelem ki, mert az itt élő nők helyzete mindenképp említést érdemel, és változásokért kiált. A vallási előírások módfelett szűkre szabják a nők mozgásterét és lehetőségeit.

Szaúd-Arábia 1932. szeptember 23-án alakult meg. Első uralkodója Abdul-aziz bin Szaúd, aki nem alakított ki alkotmányos rendet, csupán kijelentette, hogy Szaúd-Arábia iszlám állam, amelyben minden a Koránnak és a saríának van alárendelve.¹²⁹ Ez az egyetlen ország, ahol a saría teljes egészében érvényesül. A Szaúd-klán 1744-ben politikai szövetséget kötött Mohamed bin Abdul Vahab¹³⁰ vallási vezetővel, aki az iszlám törvényeinek puritán felfogását és szigorú betartását hirdette. Szaúd-Arábia megalakulását követően a Szaúd-család uralkodott, Vahab leszármazottai pedig a vallási legitimitást szolgáltatták.¹³¹

A király jogkörét csak a Korán, illetve a saría korlátozza. A mai napig sincs polgári törvénykönyv.¹³² A nőknek nincs választójoguk, egyedül nem utazhatnak, nem vezethetnek autót sem.¹³³ Szaúd-Arábia az egyik legszélsőségesebb arab ország. Nagyon szigorúan veszik a vallási szabályokat, amelyek betartását a helyi vallásrendőrség, a mutava felügyeli.

A vallási rendőrség 1930 körül alakult. Szaúd uralmának első éveiben a leigázottak feletti vahabita elvek érvényesítése volt a feladata. Ma is fontos szerepe van abban, hogy a külföldi befolyás minél kevésbé érvényesüljön a szaúdi társadalomban.¹³⁴ A vallásrendőrség feladatai közé tartozik például fellépni a nem házas párok ellen, ügyelni a nők arcának eltakarására, betartatni a nőkre vonatkozó tilalmakat, felügyelni, hogy a boltok imaidőben zárva tartsanak, ellenőrizni, hogy a nők férfi rokonuk kíséretében közlekednek-e stb.

Hihetetlenül gazdag ország, ám a modern épületek, luxusautók, modern elektronikai felszerelések mellett a társadalmi fejlődés megrekedt valahol a középkorban. „Szaúd-Arábia

¹²⁸ RÓTH. I. Zsófia: *Arab nők az iszlám világban: félholtra vert asszonyok*, Hetek: országos közéleti hetilap, 6./20.

¹²⁹ MORVA Y Péter: *Sivatagi vihar: A nyolcvanéves Szaúd-Arábia története (1.rész)*, Hetek: országos közéleti hetilap, 16/43. 18-19.

¹³⁰ Őt tekintjük az iszlám fundamentalizmus megalapítójának. A vallás megtisztítását tűzte ki célul. A XVIII. században harcot hirdetett az iszlám nevében az európai befolyás ellen.

¹³¹ *Szaúd-Arábia: a monarchia gondjai: Kettős szorítás*, HVG, 23./45. 23.

¹³² A Korán tölti be azt a szerepet, amelyet más államokban az alkotmány.

¹³³ BERZSENYI i.m. 117.

¹³⁴ MAKAI György: *A szaúdi kapcsolat*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981. 96.

népességének a felét falak mögé zárják. Nehéz egy olyan várost kifürkészni, ahonnan hiányoznak a nők.”¹³⁵ Rendkívül zárt világ, turistákat nem is engednek az országukba.

2013-ban az Emberi Jogi Tanácshoz a Human Rights Watch nemzetközi jogvédő szervezet közleményt juttatott el, amelyben azt írta: számos országban rossz az emberi jogi helyzet, de Szaúd-Arábia kiemelkedik ezek közül az elnyomás rendkívül magas foka miatt.¹³⁶

Szaúd-Arábia: egy ország, ahol a nők csak fekete kísértetként léteznek – mondta Frei Tamás egy riportjában, amelyet erről a rejtett világról készített. Jogaik tekintetében a nőket kiskorúnak tekintik, minden nő férfifelügyelet alatt áll, szinte mindenhez engedélyt kell kérnie. Ha a férj meghal, és nincs fiú utód, aki átvehetné a család irányítását, a feleség a gyerekekkel együtt a férj legközelebbi férfi rokonának uralma alá kerül. Büntethetőségük tekintetében azonban nincs kiskorúság.

A nők kizárólag csadorban, és az arcukat takaró fátyolban léphetnek utcára, ezt a vallásrendőrség szigorúan ellenőrzi. A lányok az első menstruációt követően kötelesek fátyolt és csadort viselni. A nők bíróságon nem tanúskodhatnak, nem lehet bankszámlájuk, nem járhatnak színházba, moziba, kávéházba, nem vezethetnek autót.

Természetes a nemek szerinti szegregáció. A férfiaktól való elzárást igyekeznek mindenhol megvalósítani. Ennek okán Szaúd-Arábiában a párválasztás a fentebb vázolt módon történik, a szülők megegyezése alapján. A poligámia természetesen itt is engedélyezett, és itt – tekintve, hogy igen gazdag országról beszélünk - gyakoribb is, mint más arab országban. A gyakorlatban jelen van az a középkori szokás, hogy a lányokat már 12 éves korukban hozzáadják a náluk jóval idősebb férfihoz. Szaúd-Arábiában is jellemző a lányok körülmetélése az esküvő előtt. A férfiak azzal indokolják ezt a rettenetes szokást, hogy a nők alaptermészetéhez hozzátartozik, hogy kéjvágyók és forróvérűek, ezért szükség van a csonkításra, mely elfojtja nemi vágyukat. Válás tekintetében a nőknek igen korlátozottak a jogaik, a férfiak viszont akár sms-ben is elválhatnak feleségüktől, amennyiben az elég egyértelmű.

Tanulhatnak a szaúdi nők, a királyság rengeteg pénzt fordít a nők oktatására. Fontosnak tartják, hogy egy asszony művelt, okos legyen, hogy kellemes társaság legyen a férje számára, de nem kötelező a szaúdi lányok taníttatása. Nagyon kevés nő dolgozik. Általában lányoknak fenntartott iskolákban tanítanak.

¹³⁵ Carmen Bin LÁDEN: *A királyság titkai. Életem Szaúd-Arábiában*, Budapest, Ulpius-ház Könyvkiadó, 2004. 39.

¹³⁶ http://hvg.hu/vilag/20131021_emberi_jogok_szaud_arabia_ensz (2014.10.15.)

Szaúdi nő kizárólag férfi rokon kíséretében utazhat, de még bevásárolni vagy orvoshoz sem mehet egyedül. Szerintük erkölcstelenség, ha egy nő egyedül beszél egy férfival, még akkor is, ha az illető orvos. Az orvosi ellátásban is érvényesíteni kell a vallásjogi előírásokat a testi kapcsolatok vonatkozásában. A beteget ruhában, vagy letakarva vizsgálják.

Tiltott az egymásnak idegen férfi és nő érintkezése. Olyannyira tiltott, hogy amennyiben egy nő elesik, nem segítheti fel egy férfi, mert a vallásrendőrség azonnal lecsaphat rájuk. Ha egy nő olyan férfival érintkezik, aki nem rokona, börtönbüntetéssel sújtható. Nem ritka a halálbüntetés sem, ha azt feltételezik, hogy a nő erkölcstelen életmódot folytat. A főváros főtere rengeteg nyilvános kivégzés helyszínéül szolgál. A becsületgyilkosságok rendszeresek. Az erkölcsösség még az emberi életnél is sokkal fontosabb. Egy nőt azért tartóztattak le Szaúd-Arábiában, mert cukorbeteg édesapja rosszul lett a volán mögött, ő pedig átvette a volánt, és kórházba szállította édesapját. Egy másik eset szerint 2002-ben 15 gyerek vesztette életét egy iskolatűzben, mert a tűz elől menekülő lány tanulók kendő, hosszú köpeny és férfikísérő nélkül futottak volna az utcára. A vallásrendőrség tagjai állták útjukat. 2014-ben amiatt kellett egy szaúdi diáklánynak meghalnia, mert az egyetem biztonsági szolgálata nem engedte be az infarktust kapó lányhoz a kikerkező férfi mentősokeket, mivel az épületben csador és kendő nélküli nők tartózkodtak.

Sok nő elégedett azzal az életformával, amelyet ez a zárt sivatagi világ szán nekik. Ők alig hagyják el a házat, igyekeznek férjüket maximálisan kiszolgálni, és gyermekeikből odaadó, vallásos embereket nevelni. Ha kilépnek a házból, eltakarják testüket, és elfátyolozzák arcukat. Teljes engedelmességgel viseltetnek férjük iránt. Egyre több szaúdi nő beszél viszont a változások utáni vágyakozásáról. Egyik legismertebb megmozdulása a változásokért küzdő nőknek az volt, amikor a kilencvenes évek elején 47 szaúdi nő ült a volán mögé, tüntetve a nők jogainak korlátozása és a vezetési tilalom ellen. Közülük többieket letartóztattak, megbüntettek, elbocsátottak munkahelyeikről. 2011-ben és 2013-ban a WomenDrive elnevezésű kampányban megismételték a tüntetést. Az indok, amiért nem engedik a nőket vezetni: amellet, hogy az utcai öltözetükben nehéz lehet az autókezelés, egyfelől negatív pszichológiai hatással van a nőkre az autóvezetés, másfelől károsodhat a petefészekük.¹³⁷

A nők nem voltak mindig alávetett helyzetben Arábiában. Mohamed próféta feleségei között is voltak határozott, önálló nők. Az első felesége sikeres vállalkozás tulajdonosa volt.

¹³⁷ NAGY Boglárka: *Nők a volán mögött: Láadás szaúdi módra*, Hetek: országos közéleti hetilap, 17/44. 8.

A mai önálló szaúdi nők a régi elődök példáját igyekeznek követni, és a Koránból vett idézetekkel támasztják alá egyenlőségre vonatkozó követeléseiket.¹³⁸ Nagy előrelépésnek tűnhet, hogy az országban 2013-ban bevezették a családon belüli erőszak tilalmát, és ezen cselekedetek büntetését. Kérdés azonban, hogy hány eset juthat el a bíróságokhoz, tekintve, hogy nők férfi rokon kísérete nélkül nem hagyhatják el otthonaikat.

Hiába vezet be a kormány újításokat, ez a múltban megrekedt társadalom nem veszi figyelembe azokat. A király megfontoltan, lassan halad a reformokkal, mert a társadalom jelentős része ellenez mindennemű változtatást.¹³⁹ Jó volna, ha elfogadnák az újításokat, hiszen, ahogy azt egy cikkben is olvashatjuk, „a modernizálás nem feltétlenül jelenti az ország puritán muzulmán elveinek elárulását vagy a hatalmon lévő család legitimitásának aláásását.”¹⁴⁰ A Human Rights Watch nemzetközi jogvédő szervezet szerint az, hogy a kormány nem vet véget a nőket sértő diszkriminatív gyakorlatnak, gátat vet a nők alapvető emberi jogainak biztosításában. Szaúd-Arábia nemcsak a nemzetközi előírásokat sérti¹⁴¹, hanem vét a számukra oly fontos - nők egyenlőségét hangsúlyozó - iszlám hagyományok ellen is.¹⁴²

¹³⁸ http://www.ng.hu/Civilizacio/2012/08/szaudi_nok_a_fatvol_mogott (2014.10.25.)

¹³⁹ *Szaúdi reformok*, HVG, 33./39.13.

¹⁴⁰ *Financial Times:Kihívás a szaúdi életforma ellen*, HVG, 1990.(12.évf.)/38. 78.

¹⁴¹ 1996-ban Szaúd-Arábia részes fél lett a gyermekek jogairól szóló ENSZ Egyezménynek, 1997-ben ratifikálta az ENSZ kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódok és büntetések elleni egyezményét, 2000-ben pedig ratifikálta a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájáról szóló ENSZ Egyezményt.

¹⁴² <http://www.origo.hu/nagyvilag/20080421-szaudarabia-nok-jogai-a-human-rights-watch-elmarasztalo-jelentese.html> (2014.10.18.)

11. Összegzés

Fontosnak tartom, hogy azok az emberek, akik előítéletekkel, negatív érzelmekkel viseltetnek az iszlám felé, illetve a muszlim nő fogalma a jogfosztott nőképet jeleníti meg előttük, megismerjék az iszlám vallás történetét, a nők helyzetének alakulását. Az iszlámmal és az arab nők életével kapcsolatban rengeteg tévhit, előítélet létezik a nyugati emberek fejében és az elnyomással azonosítják a muszlim nők helyzetét. Ennek oka, hogy saját nyugati identitásukat és nőképüket vetítik rá az arab világra. Fontos, hogy az arab nőket a saját társadalmukban, a saját történelmi körülményeik között kell értékelni. Az egész iszlám vallást áthatja a történetiség, a múltbéli szokásokhoz való ragaszkodás. Akkor alakultak ki a vitatott szabályok, amikor a társadalom fennmaradása érdekében szükség volt rájuk. Az akkori jó élethez való nosztalgikus ragaszkodás nem engedi be az újat a társadalomba. Úgy vélik, hogy a Korán 1400 évvel ezelőtti kinyilatkoztatása és Mohamed másfél évezreddel ezelőtti, Istentől eredő tanításai a mai napig, az élet bármely területén, az élet bármely időszakában bizton alkalmazhatóak.¹⁴³

Ahogy dolgozatomban sokszor hangsúlyoztam, az arab társadalmi fejlődés legnagyobb gátja a múlt életben tartása. Rendkívüli módon ragaszkodnak a hittételekhez és az erkölcsi törvényekhez, nézeteiket mélyen áthatják az ősi hagyományok, különösen a nők viselkedése kapcsán. Javuló tendenciát mutat a nők helyzete, de a hagyományait ennyire őrző társadalmakban a fejlődés csak rendkívül lassan valósulhat meg.

A dolgozatomban leírtak alapján megállapítható, hogy a muszlim nők helyzete ellentmondásos: a női nem nagy megbecsülésnek örvend, tisztelni és segíteni kell a nőket. A diszkriminatív szabályok mellett azonban ez nem tud maradéktalanul megvalósulni. A Korán félreértelmezéséből fakadnak a férfiak nők irányában elkövetett kegyetlenkedései. Hangsúlyozandó, hogy nem az iszlám tanít a nők túlzott mértékű korlátozására. Bizonyos jogi előírások olyan Korán- illetve törvénytárgyarázó irányzatok tevékenysége következtében jöttek létre, amelyek az iszlámot megelőző kultúrák hatását hordozzák.¹⁴⁴ A problémák gyökerét nem a vallásban, hanem a társadalmi gyakorlatban kell keresni.

Dolgozatom célja volt eloszlatni a köztudatban jelen lévő sztereotípiákat, a téveszméket az iszlámmal és az arab nők életével kapcsolatban. Úgy gondolom, könnyebb megérteni a számunkra szigorúnak tűnő szabályok tartalmát, ha megismerjük azok eredetét. Fontos szem előtt tartani, hogy az iszlám módfelett kötött hagyományokra épül. Minden társadalom a

¹⁴³ KOMÁROMI *i.m.* 62.

¹⁴⁴ Iványi *i.m.* 39.

múltjából építkeznek. Az arab társadalmak nehezebben engedik el az ősi szokásaikat, hagyományait. Megoldás lehetne egy olyan arany középút megtalálása, amelyben a vallás által hirdetett értékek nem sérülnek, és ezek mellett a modern társadalmakban kivívott emberi jogok és egyenlőség is érvényre jutna. Első lépés lehetne, hogy bizalmat szavaznak a nőknek, és nem tartják fent a férfiak és nők szigorú elkülönítését.

12. Felhasznált irodalom

12.1 Magyar nyelvű irodalom

1. ABDULATI Hammudah: *Fókuszban az iszlám*, Magánkiadás, Riyadh, 1995.
2. ABDULHAMID Muhsin: *A nő helyzete a nyugati civilizációban*, International Islamic Publishing House, 1995.
3. AL-HASHIMI Muhammad Ali: *A muszlim személyisége a Korán és a Szunna megfogalmazása szerint*, Budapest, Magyarországi Muszlimok Egyháza, 2007.
4. ALMAWDÚ Abulala: *Az iszlám alapelvei*, International Islamic Publishing House, 1995.
5. BALLA Zsuzsa: *Térképeken a világtörténelem*, Magyar Könyvklub, Budapest, 1999.
6. BELT Don: *Islám*, National Geographic Society, Budapest, 2002.
7. BENCZIK Vilmos: *Arabok: irodalmi és politikai antológia*, Kozmosz könyvek, Budapest, 1976.
8. BENKE József: *Az arabok története*, Budapest, Alexandra 1997.
9. BERZSENYI Emese: *Nők az iszlám világban – muszlim nők a modern Európában*, Hadtudományi Szelme, 2013. 6/2.
10. BOLEK Zoltán: *Islám enciklopédia*, Magyar Iszlám Közösség, Budapest, 2005.
11. BOULAD S.J. Henri: *Az iszlám a misztika, a fundamentalizmus és a modern kor feszültségében*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2009.
12. BRENTJES Burchard: *Izmael fiai*, Kossuth Könyvkiadó, 1986.
13. BROOKS Geraldine: *A vágy kilenc része: Az iszlám nők rejtett világa*, Magyar Könyvklub, Budapest, 1996.
14. CSICSMANN László: A nők jogai az iszlám civilizációban, *Acta Humana: emberi jogi közlemények* 14/3.
15. FERWAGNER P. Ákos – SZELINGER Balázs: *Oszama Bin Laden: A terrorista és az arab világ története*, Szalay Könyvkiadó, Kisújszállás
16. FISCHER E.S.: *Arab kalifák és hadvezírek titkos története*, Vagabund Kiadó, Budapest, 2007.
17. GERMANUS Gyula: *Allah akbar*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1976.
18. GERMANUS Gyula: *Kelet varázsa*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1984.
19. GOLDZIER Ignác: *Az arabok és az iszlám: válogatott tanulmányok*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kőrösi Csoma Társaság, 1995.
20. GOLDZIER Ignác: *Az iszlám*, Magvető Kiadó, Budapest, 1980.

21. GOLDZIER Ignác: *Az iszlám kultúrája: művelődéstörténeti tanulmányok*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.
22. GOLDZIER Ignác: *Az iszlám története*, Anno Kiadó, 2000.
23. GÜLEN M. Fethullah: *Allah küldötte Mohammed: a Próféta életének elemzése*, Gül Baba Alapítvány, 2008.
24. HEKA László: *A sari'a jog fejlődése és alkalmazása a délszláv térségben*, Acta Universitas Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXVIII, Fasc. 10., Szeged 2006.
25. HOLLÓSI Somogyi József: *A Korán szemelvényekben*, Officina Nyomda és Kiadóvállalt, Budapest, 1947.
26. HORVÁTH Veronika: *A nőiesség virága*, Humana, 2010/8.26.
27. IVÁNYI Tamás: *A muszlim nő otthon*, Budapest, Kőrösi Csoma Társaság, 2006.
28. *Islám fundamentalizmus: a félhold árnyéka*, HVG, 15./32. 21.
29. JANY János: *Klasszikus iszlám jog*, Gondolat Kiadó, 2006.
30. KÉRI Katalin: *Holdarcú, karcsú ciprusok- Nők a középkori iszlámban*, Terebess Kiadó, Budapest, 2002.
31. KÉRI Katalin: *Nők a fátyol mögött*, Valóság, 41/8.
32. KOMÁROMI Zsombor: *Fedezd fel az iszlámot!*, Iszlám Egyház Fordító Iroda, Budapest, 2005.
33. KOPPER Lászlóné: *Társadalomismeret [életmódtörténet]: Népek, kultúrák*, Budapest, Calibra 1966.
34. LÁDEN Carmen Bin: *A királyság titkai. Életem Szaúd-Arábiában*, Budapest, Ulpus-ház Könyvkiadó, 2004.
35. LEWIS Bernard – CHURCHILL Buntzie Ellis: *Islám nép és vallás*, Budapest, Hvg Könyvek, 2009.
36. MAKAI György: *Allah és gyermekei*, Kozmosz Könyvek, 1980.
37. MAKAI György: *A szaúdi kapcsolat*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981.
38. MAUDUDI Abu-L-A'la: *Islám életmód*, Budapest, Magyarországi Muszlimok Egyháza 2007.
39. MAZAHÉRI Aly: *A muszlimok mindennapi élete a középkorban a 10-től a 13. századig*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989.
40. MORVAY Péter: *Sivatagi vihar: A nyolcvanéves Szaúd-Arábia története (1.rész)*, Hetek: országos közéleti hetilap, 16/43.

41. NAGY Boglárka: *Nők a volán mögött: Lázas szaúdi módra*, Hetek: országos közéleti hetilap, 17/44.
42. NAGY Mézes Rita: *Világtörténelmi enciklopédia 7. A korai középkor és az iszlám*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2007.
43. NEMERE István: *Mohamed és a többiek: az iszlám vallás kezdetei*, Anno Kiadó, 2006.
44. NÉMETH Pál: *Az iszlám*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2010.
45. NÉMETH Pál: Bevezető gondolatok az iszlámba, In: *Burka, Osztrák kulturális Fórum*, Budapest, 2012.
46. PETROVICS Fridrik: Az arábiai beduínok és wahabiak. In: *Tudománytár*, 1834. 1. köt. 149.
47. RENCSENYI Tibor: *Élő vallások, Változó világ 1.*, Útmutató Kiadó, Budapest, 1995.
48. ROBINSON Danielle: *Az iszlám*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2000.
49. ROMANI Francesca Romana: *Az ősi iszlám*, Gabo, Budapest, 2009.
50. ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az iszlám világ és a Nyugat*, Budapest, Corvina, 2004.
51. ROSTOVÁNYI Zsolt: *Mit kell tudni az iszlámról?* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.
52. RÓTH. I. Zsófia: *Arab nők az iszlám világban: félholtra vert asszonyok*, Hetek: országos közéleti hetilap, 6./20.
53. SALAMON András - MUNIF Abdul Fattah: *Saríá : Allah törvénye : az iszlám jog különös világa*, Budapest, PressCon, 2003.
54. SASSON Jean: *A fátyol mögött*, GABO Könyvkiadó, Budapest, 2006.
55. SASSON Jean: *A hercegnő lányai*, GABO Könyvkiadó, Budapest, 2008.
56. SASSON Jean: *Királyi sivatag*, GABO Könyvkiadó, Budapest, 2005.
57. SIMON Róbert: *A Korán világa*, Helikon Kiadó, Budapest, 1987.
58. SIMON Róbert: *Az iszlám keletkezése*, Budapest, Gondolat Kiadó 1967.
59. SIMON Róbert: *Korán*, Helikon Kiadó, Budapest, 1987.
60. SIMON Róbert: *Islám kulturális lexikon*, Corvina Kiadó, Budapest, 2009.
61. SISKÁ Katalin, Dr. Szűcs Lászlóné Dr: *Az emberi jogok az arab világban*, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012.
62. *Válogatás a szent próféta mondásaiból*, Islam International Publications Ltd., Tilford, 1988.
63. VELKOVICS Vilmos: *Az iszlám jog egyes kérdései a saríá és a Korán tükrében*, Magyar Jog, 2000., 47/2.

64. WATT William Montgomery: *Az iszlám rövid története*. Budapest, Akkord Kiadó, 2000.
65. WILKINSON Philip: *Az iszlám*, Park Kiadó, Budapest, 2003.
66. YOUSEFI Vahid – KÓBORI Judit: *A nők jogai a középkori és a mai iszlámban*, Valóság, 51/4. 68.
67. ZEISLER Judit: *Fátyol által homályosan – Muszlim női irodalom*, Figyelő, 52/10.
68. *A jó muszlim feleség tulajdonságai*. Új Gondolat, 2/2. szám 40.
69. *Szaúd-Arábia: a monarchia gondjai: Kettős szorítás*, HVG, 23./45.

12.2. Idegen nyelvű irodalom

1. AHMED, Leila : *Woman and Gender in Islam*, New Haven, Yale University Press, 1992.
2. AL-HASHEMI, Muhammad: *The ideal muslim*, International Islamic Publishing House, 2008.
3. AZEEM, Sherif Addel: *Women in Islam versus women in the Judaeo-Christian Tradition. The Myth and the Reality*, Kingston, 1995.
4. BULLOCK, Katherine: *Rethinking Muslim Woman and the veil- Challenging Historical & Modern Steretypes*, The Internationale Institue of Islamic Thought, I1423AH/2002. CE, USA, 2002.
5. PHILIPS, B. *The Religion of Islam (In the light of the Glorious Quaran and the Sunnah)*, Islamic Propagation Office in Rabwah, Riyadh, 2008-1429
6. YAHYA, Harun: *Miracles of the Qur'an*, Islamic Education&Media, Brooklyn, 2001.
7. PHILIPS Abu Ameenah Bilal – JONES Jamila: *Poligamy in islam*, International Islamic Publishing House, 2005. 47.

12.3. Internetes hivatkozások

1. <http://www.islamswomen.com> (2014.09.29.)
2. <http://iszlami.com/iszlami-az-élet-vallasa/csalad-az-iszlamban/item/1756-a-jo-muszlim-felesegi-tulajdonsagai> (2014.09.30.)
3. <http://www.mohamed.hu/index.php?menu=valas> (2014.10.02.)
4. <http://hvg.hu/vilag/20050215merretartavilag> (2014.10.02.)
5. http://islam.about.com/od/marriage/ss/stepstodivorce_5.htm (2014.10.02.)
6. <http://www.ummah.com/forum/showthread.php?334508-Alimony-in-Islam> (2014.10.05.)

7. <http://nepszava.hu/articles/article.php?id=269510> (2014.10.05.)
8. <http://www.dzsihadfigyelo.com/2010/06/10/bezsuletgyilkossagi-mutatok-a-nagyvilagban/> (2014.10.05.)
9. <http://terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/jog.html> (2014.10.10.)
10. <http://iszlarn.com/iszlarn-az-elet-vallasa/csalad-az-iszlarnban/item/583-az-iszlarn-hazassagi-szerzodes-legfontosabb-elemei> (2014.10.15.)
11. http://hvg.hu/vilag/20131021_emberi_jogok_szaud_arabia_ensz(2014.10.15.)
12. <http://www.iszlarn.net/main.php?article=swomen> (2014.10.16.)
13. <http://iszlarn.blog.com/2009/08/12/a-ferj-kotelezettsge-es-a-felese-g-jogai/>
(2014.10.18.)
14. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20080421-szaudarabia-nok-jogai-a-human-rights-watch-elmarasztalo-jelentese.html> (2014.10.18.)
15. <http://magyariszlarn.hu/mikregi/akendo.htm> (2014.10.20.)
16. <http://www.slideshare.net/islamicinvitation/women-hung-scribd> (2014.10.20.)
17. <http://kozelakelet.blogspot.hu/2013/12/burka-csador-es-tarsaik-avagy-muszlim.html>
(2014.10.21.)
18. http://hvg.hu/vilag/20140527_rokonai_koveztek_halakra (2014.10.21.)
19. <http://kozelakelet.blogspot.hu/2013/12/burka-csador-es-tarsaik-avagy-muszlim.html>
(2014.10.21.)
20. <http://mindennapi.hu/cikk/egyhaz/az-iszlarn-irja-elo-a-csador-t/2011-04-11/2561>
(2014.10.21.)
21. http://www.ng.hu/Civilizacio/2012/08/szaudi_nok_a_fatjol_mogott (2014.10.25.)
22. http://hvg.hu/vilag/20130207_ENSZ_mar_kevesebb_lanyt_metelnek_korul
(2014.10.26.)
23. http://hvg.hu/vilag/20140724_Az_iraki_lazadok_elrendeltek_a_nok_korulm
(2014.10.27.)